

ISTORIJSKI KORENI NESVRSTAVANJA*

Vreme posle drugog svetskog rata donelo je svetskoj društvenoj zajednici jednu, na prvi pogled novu pojavu koju poznajemo pod imenom politika ili pokret nesvrstavanja. Kažem — na prvi pogled novu pojavu zato što je ona nova više po složenijoj društvenoj strukturi i intenzitetu akcije sa kojom se pojavila na svetskoj političkoj i ekonomskoj sceni nego po svojim društveno-istorijskim korenima.

O POJMU NESVRSTAVANJA

Kao više ili manje ujedinjena akciona snaga, pokret nesvrstavanja je nastao u vreme hladnog rata. Pojavio se tada kao otpor blokovskoj podeli sveta i blokovskom razvrstavanju, po čemu je i dobio svoje ime. Zbog toga imena, kojim se ne izražava celovitost istorijskog značaja i uloge te pojave, taj pokret se često tumači kao prosta reakcija na blokovsku podelu sveta i dominantnu ulogu blokova u svetu, to jest isključivo kao jedna od posledica posleratnog razvoja u međunarodnim odnosima. Pokret nesvrstavanja, svakako, jeste i to. Ali, on je istovremeno i izraz jedne mnogo dugoročnije društveno-istorijske tendencije savremenog čovečanstva koja se nije rodila tek posle drugog svetskog rata. Naprotiv, može se reći da je ona već bila među onim odlučujućim faktorima koji su samom razvoju drugog svetskog rata, odnosno unutaranjem odnosu snaga u njemu, u sve većoj meri nastojali da nametnu, a u znatnoj meri su i uspevali da nametnu, oslobodilački, progresivni i demokratski karakter. Reč je o najšire prisutnoj težnji narodâ i njihovoj aktivnoj

* Referat Edvarda Kardelja na Naučnoj konferenciji povodom 30-godišnjice završetka drugog svetskog rata: »Snage i putevi rata i mira«, održanoj u Zagrebu od 8. do 13. septembra 1975. godine.

borbi da postignu punu nacionalnu slobodu i da obezbede pravo da se u toj slobodi društveno razvijaju saglasno svom vlastitom izboru, da ne budu ili da prestanu da budu ekonomski i politički privesak velikih svetskih sila, odnosno centara vojno-političke i ekonomske moći, da se u tom procesu obezbede od spoljne dominacije i eksploatacije i da sa tih pozicija mogu da utiču na razvoj međunarodnih odnosa. Drugim rečima, te i takve tendencije, koje su danas jedna od osnova politike nesvrstavanja, nisu bile samo posledice, već i uzrok i pokretačka snaga takvog razvoja drugog svetskog rata. U tom smislu pokret nesvrstavanja značio je uvek više, a ne samo politiku suprotstavljanja blokovskoj podeli sveta, a još manje neutralnost, odnosno pragmatističko traženje neke ekvidistancije između blokova, iako je kod nekih nesvrstanih zemalja i takva politika u većoj ili manjoj meri dolazila do izražaja.

Često se za pokret nesvrstavanja upotrebljava i pojam »treći svet«. Ako se pod tim pojmom podrazumeva celovitost društveno-istorijske uloge pokreta nesvrstavanja, onda su, naravno, za političku praksu upotrebljiva oba ta naziva. Ali, upotrebom pojma »treći svet« ponekad se različito tumači i sužava upravo ta društveno-istorijska uloga nesvrstanih zemalja.

Pojmom »treći svet«, kad ga identifikuju sa pojmom nesvrstavanja, neki potencirano tretiraju pokret nesvrstavanja isključivo ili pretežno kao antitezu blokova. Takvo sužavanje uloge pokreta nesvrstavanja svelo bi njegovu politiku na nekakvu političku konfrontaciju sa zemljama u blokovima, odnosno sa vodećim silama tih blokova, i to na jednoj besprincipijelnoj osnovi, bez obzira na konkretnu ulogu koju u svakom pojedinačnom slučaju progresivnog istorijskog zbivanja vrše blokovi, odnosno pojedine zemlje koje njima pripadaju.

Bitna karakteristika pokreta nesvrstanih zemalja je, svakako, u tome da se one jedinstveno, sa većim ili manjim intenzitetom — što zavisi od njihovog međunarodnog položaja, snaga pritisaka spolja kojima su te zemlje izložene, njihove unutrašnje društvene, odnosno klasne strukture i slično — suprotstavljaju blokovskoj podeli sveta i pritiscima da same budu svrstane u blokove. Međutim, takav stav ne proizlazi iz neke apriorne konfrontacije sa protagonistima blokova ili iz njihovog jednakog i jedinstvenog odnosa prema ideologiji jednog ili drugog bloka, već iz saznanja da globalna blokovska podela sveta ne može da bude takav izlaz iz suprotnosti savremenog sveta koji bi otvorio perspektivu demokratizacije međunarodnih odnosa za koju se bore nesvrstane zemlje. I upravo zbog toga što nisu u

nekoj apriornoj ili besprincipno neutralističkoj konfrontaciji sa blokovima, nesvrstane zemlje u svojoj velikoj većini nisu mehanički izjednačavale ulogu pojedinih blokovskih zemalja u pojedinim svetskim zbivanjima, već su je ocenjivale prema njihovim konkretnim postupcima u svakom pojedinačnom slučaju. Time su nesvrstane zemlje uspevale da ostvare i da održavaju visok stepen jedinstva u borbi za svoje zajedničke ciljeve, bez obzira na razlike u društveno-ekonomskom i političkom sistemu tih zemalja i bez obzira na intenzitet njihovog učestvovanja u akciji nesvrstanih zemalja.

S druge strane, pojam »treći svet« se često tumači kao zajednički naziv za zemlje u razvoju i za svu onu ekonomsku i političku problematiku koja se odnosi na interese tih zemalja, pa se onda takva sadržina toga pojma identifikuje sa pojmom pokreta nesvrstavanja. Očito je da se tako interpretiran pojam »treći svet« ne može identifikovati sa celovitošću sadržine i uloge pokreta nesvrstavanja. Rešavanje problematike neravnomernog ekonomskog razvoja u svetu, a pre svega problematike nedovoljno razvijenih zemalja, svakako, jeste jedan od glavnih izvora i ciljeva pokreta nesvrstavanja. I to, pre svega, zato što se problemi te vrste ne mogu rešavati izvan procesa dubljih izmena u celokupnom svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa među narodima i izvan dubljih društveno-ekonomskih promena u tim odnosima. Ali pokret nesvrstavanja ne izražava samo takve interese i potrebe narodâ. Naprotiv, svojom borbom za nezavisnost i ravnopravnost narodâ u međunarodnim odnosima, za njihovu bezbednost i mir, za miroljubivu koegzistenciju među narodima i njihovu aktivnu međusobnu saradnju na osnovama ravnopravnosti i ravnopravnog uvažavanja njihovih interesa, pokret nesvrstavanja je duboko angažovan u svim oblastima međunarodnih odnosa i, u stvari, imajući u vidu opštedruštvenu neophodnost te borbe, izraz je tih opštih realnih dugoročnih istorijskih interesa svih naroda, onih van blokova i onih u blokovima. Zato nije nimalo slučajno što se poslednjih godina i niz razvijenijih, pa čak i veoma razvijenih zemalja, u većoj ili manjoj meri, priključuje aktivnosti nesvrstanih zemalja ili se u većoj ili manjoj meri identifikuje sa ciljevima te aktivnosti.

Ukratko rečeno, ma kakva imena davali istorijskoj pojavi koju nazivamo pokretom ili politikom nesvrstavanja, njenu pravu suštinu, snagu i istrajnost sa kojima se pojavila na savremenoj ekonomskoj, političkoj i društvenoj sceni čovečanstva moguće je razumeti samo ako se ima u vidu celovitost društveno-istorijskih korena i funkcija te velike svetske snage, kao i celovitost njenih težnji, interesa i ciljeva.

Pokušaj fašističkog imperijalizma u Evropi i Aziji da drugim svetskim ratom nametne čovečanstvu novi imperijalistički rat tipa prvog svetskog rata, to jest rat za novu podelu sveta, ne samo što nije uspeo, već se u samom svom toku u sve većoj meri pretvarao u svoju suprotnost — u rat za oslobođenje narodâ, demokratizaciju međunarodnih odnosa i društveni progres uopšte. Dakako, bilo bi više nego nerealan tvrditi da tok i rezultati drugog svetskog rata ne sadrže u sebi veoma snažan, a ponekad čak i dominantan uticaj snaga koje su nametale rešenja sa pozicija održavanja imperijalističkih odnosa, neokolonijalizma i drugih oblika dominacije nad narodima, što je rezultat odnosa moći društvenih snaga koje su bile aktivni faktori u tom ratu. Ali, krupne pozitivne promene koje su se zbile u toku rata i posle njega u međunarodnim odnosima i u mnogim oblastima društvenog života takvog su karaktera i značaja da se s pravom može reći da je čovečanstvo zakoračilo u novo doba svoje istorije.

Pre svega, ne samo fašistički imperijalizam, već ni ostale tradicionalno vodeće imperijalističke klase kapitalističkog sveta nisu više mogle da nametnu svoju političku hegemoniju samom toku rata i njegovim rezultatima u onoj meri u kojoj su to mogle da čine u prvom svetskom ratu. Taj uticaj je, doduše, bio i još uvek je snažno izražen, pogotovo u pojedinim mirovnim aranžmanima i ugovorima, ali više nije neograničen. Jer na tok, karakter i rezultate drugog svetskog rata u sve većoj meri počeli su da utiču antiimperijalističke snage uopšte i socijalističke posebno, kao i jačanje demokratske društvene svesti u svim zemljama.

Među najvažnije faktore te vrste, svakako, spada jedna pojava koja nije nova po svojoj sadržini, ali je postala nova po intenzitetu svog ispoljavanja u toku i neposredno posle drugog svetskog rata. Reč je o jednom tako snažnom talasu emancipacije narodâ koji možemo nazvati pravom svetskom antiimperijalističkom revolucijom naroda za njihovo oslobođenje i za njihovu ekonomsku i političku nezavisnost. Narodi ne samo da nisu hteli da budu pasivan objekt nekih svetskih preraspodela, već su jače nego ikada ranije postavili na dnevni red istorije probleme likvidacije ekonomske i političke zavisnosti i hegemonije svake vrste. Mnogi narodnooslobodilački i drugi narodnorevolucionarni pokreti u kolonijama i zavisnim zemljama ušli su u borbu tokom drugog svetskog rata radi sopstvenog oslobođenja, a ne za odbranu svojih kolonijalnih gospodara. Drugi

su tu istu borbu produžavali i dovodili do pobeđe u godinama nakon tog rata. Time je njihov rat protiv fašističkog imperijalizma bio pro-
žet antikolonijalnom i progresivnom demokratskom i socijalnom ak-
cijom. Za nepunih trideset godina srušen je sistem velikodržavnih
imperija koji je bio izgrađivan nekoliko stotina godina.

Nove nezavisne zemlje su nastale kao krajnji rezultat borbe
koja je tekla nezavisno od promenljivog kursa kojim su se kretali
odnosi između razvijenih zemalja, a posebno velikih sila, u predve-
čerje i u toku drugog svetskog rata. Kada su se te zemlje pojavile
kao nezavisni akteri u svetskim zbivanjima, novi odnosi između ve-
likih sila i između razvijenih zemalja bili su već formirani. One su
zatekle stanje u svetu u kojem su morale da odrede svoje ponašanje
imajući u vidu i svoje neposredne i svoje trajne i dugoročne poli-
tičke i ekonomske interese koji su proizlazili iz njihovog opšteg po-
ložaja novih, relativno slabih i, pre svega, ekonomski nedovoljno
razvijenih zemalja. Isto tako, one su zatekle već formulisane prin-
cipe međunarodne saradnje i gotovu strukturu nove svetske organi-
zacije, pa im u tim prvim godinama nije preostalo ništa drugo nego
da se u te okvire uključe. Međutim, sa zatečenim stanjem nove neza-
visne zemlje nisu htele niti su mogle da se mire. Tek oslobođene ko-
lonijalnog ugnjetavanja i drugih vidova eksploatacije i zavisnosti, ze-
mlje koje se pojavljuju kao takozvani »treći svet« nisu bile spremne
da se podvrgnu novim oblicima dominacije i hegemonije. Vodeće
snage svetske antiimperijalističke revolucije narodâ brzo su shvatile
da pobedom saveznika u ratu nisu rešeni najvažniji društveni i me-
đunarodni problemi epohe, a sva posleratna konstelacija, posebno
tmurna perspektiva hladnog rata, upućivala je na to da će samo
upornom borbom u novim uslovima ove snage morati da ostvaruju
svoje interese i težnje.

Uporedo sa lomljenjem kolonijalnog sistema u Evropi i na dru-
gim kontinentima raspadali su se, negde brže, negde sporije, i ostaci
polukolonijalnih odnosa ekonomske i političke zavisnosti, što je bilo
karakteristično, na primer, za staru Jugoslaviju. A u pojedinim
zemljama kao što su Kina, Jugoslavija, Vijetnam i još neke zemlje
u drugim delovima sveta, iz narodnooslobodilačkog rata izrastale su
istinski narodne i socijalističke revolucije, koje su znatno suzile pod-
ručje akcije za imperijalističku politiku i ispoljile se kao jedan od
značajnih faktora u razrešavanju svetskih problema i suprotnosti.

Sem toga, originalnošću svoga razvoja te su revolucije pred
savremeni svetski socijalizam postavile niz novih pitanja značajnih
za dalji razvoj kako samog socijalizma i borbe za socijalizam, kao
faktora uspostavljanja naprednijih i demokratskih političkih i eko-

nomskih odnosa među narodima, tako i u pogledu daljeg razvijanja i produbljavanja demokratske i humanističke sadržine samih socijalističkih društvenih odnosa. Pored ostalih, reč je i o pitanju karaktera političkih i ekonomskih odnosa među narodima koji su krenuli putem socijalizma, odnosno među nezavisnim socijalističkim državama. Prema tome, i taj aspekt emancipacije narodâ je izvor pokreta nesvrstavanja.

Velika svetska antiimperijalistička revolucija naroda nije izmenila samo političku kartu sveta. Ona je rano počela da ukazuje i sada sve snažnije postavlja na dnevni red ceo niz pitanja sadašnjeg i budućeg razvoja svetskog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa koji je izgradila epoha imperijalizma. Međunarodna zajednica, kakva i danas, u osnovi, postoji, nastala je integrisanjem sveta uglavnom na odnosima koje je uspostavila epoha agresivnog nacionalizma i imperijalizma. Kolonijalizam i pravo jačeg u odnosima među narodima odlučujuće su uticali na neravnomeran ekonomski razvoj pojedinih delova sveta. Samim proklamacijama političke nezavisnosti naroda taj se sistem ne ukida do kraja. Naprotiv, on nastoji da se zadrži u drugim oblicima i time ostaje place d'armes akcijâ za održavanje ili uspostavljanje monopolističkih i hegemonističkih ekonomskih i političkih pozicija i raznih drugih oblika ekonomskog i političkog potčinjavanja narodâ. A iz toga se u savremenom svetu i međunarodnim odnosima pojavila nova suprotnost — između društvenih, ekonomskih, političkih i socijalnih potreba politički nezavisnih zemalja koje ne raspolažu dovoljnim sopstvenim sredstvima i uslovima za brži razvoj i razvijenog dela sveta koji tim sredstvima i uslovima monopolistički raspolaže. A na tom monopolu zasnivaju se novi oblici ekonomske i političke hegemonije nad narodima kao preobraženi vid imperijalističke politike u uslovima »dekoloniziranog« sveta.

Upravo zbog takve svetske raspodele sredstava za proizvodnju i dohotka zemlje u razvoju i pokret nesvrstavanja produžuju svoju borbu za ekonomsku i političku nezavisnost od hegemonističkih monopola, a istovremeno traže visok stepen demokratske integracije čovečanstva i zajedničke odgovornosti narodâ za rešavanje međunarodnih pitanja od zajedničkog interesa. Drugim rečima, one se istovremeno bore za promenu onih odnosa u postojećem svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa među narodima koji su nastali radi održavanja, jačanja i daljeg razvijanja istorijski stečenih dominantnih pozicija ekonomski i politički jačih i razvijenijih zemalja, odnosno njihovih vladajućih klasa.

Doduše, neravnomernost društvenog i ekonomskog razvoja je jedna od objektivnih zakonitosti u razvoju čovečanstva. Ali, u istorijskim razdobljima nacionalno ograničene privrede, a pogotovo u ranijim epohama, suprotnosti koje su proizlazile iz te neravnomernosti nisu mogle dobiti onu snagu koju dobijaju danas kada je izvršena ogromna koncentracija sredstava za proizvodnju i takva centralizacija kapitala u manjem delu sveta da je taj kapital gotovo stekao monopol nad uslovima i sredstvima rada i razvoja u celom svetu. A taj monopol ne samo da održava ekonomsku zaostalost najvećeg dela sveta, već mu zatvara i svaku perspektivu izlaska iz nje. Već i zbog takve svetske raspodele sredstava za proizvodnju i kapitala narodi su danas više nego u svojoj ranijoj istoriji postali uzajamno zavisni, što i čini da jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja proizvodi jednu od kardinalnih svetskih suprotnosti. Obim onoga što se zove zajednički interes čovečanstva se kvantitativno i kvalitativno bitno proširio i izmenio, ali monopolistički i hegemonistički sistem taj interes pretvaraju u sopstveni interes, namećući narodima stare i nove oblike ekonomske i političke zavisnosti.

Istovremeno, međutim, time se koči i napredak samih razvijenih zemalja. Razvoj proizvodnih snaga svakog naroda, naime, u tolikoj meri zavisi od razvoja u ostalom svetu da se više i ne može govoriti o nekim zatvorenim nacionalnim privredama i nacionalnim interesima izvan odgovornosti prema takvim istim interesima drugih naroda. Jaz koji je nastao između razvijenih i nerazvijenih zemalja nije samo faktor koji na ovaj ili onaj način produžuje ekonomsku zavisnost mnogih nerazvijenih zemalja od ekonomski i politički jakih zemalja, već je u isto vreme postao i faktor kočenja razvoja proizvodnih snaga u samim razvijenim zemljama, a time i izvor zaoštrevanja ekonomskih i političkih kriza i izvor veoma opasnih suprotnosti koje ugrožavaju svetski mir. I upravo zbog toga taj jaz u našoj epohi ima kvalitativno drukčiji i daleko veći značaj nego što su ga ikada u istoriji čovečanstva imali problemi neravnomernog ekonomskog razvoja pojedinih naroda ili raznih delova sveta. Zemlje u razvoju, odnosno pokret nesvrstanih zemalja, zato izražavaju samo objektivno datu istorijsku neophodnost kada sa velikom odlučnošću postavljaju zahtev da se problemi te vrste moraju rešavati kao problemi globalnog svetskog društva, a ne samo kao problemi svake pojedinačne zemlje. Stoga su svetski ekonomski problemi danas izbili u prvi plan i postepeno potiskuju stari način posmatranja i rešavanja nasleđenih međunarodnih problema.

Snaga te tendencije ne izvire samo iz toga što nedovoljno razvijeni takozvani »treći svet« predstavljaju najveći deo sveta, a time

i ogromnu političku snagu, već prvenstveno otuda što su i stari oblici ekonomske i političke dominacije nad narodima i ekonomski jaz između razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja postali okovi daljeg progressa u razvoju proizvodnih snaga čovečanstva. Jer u uslovima savremene naučno-tehnološke revolucije, transnacionalne integracije rada i sredstava za proizvodnju i kvalitativnih promena u strukturi ekonomske razmene među narodima svi oblici dominacije nad radnim čovekom i nad narodima, kao i održavanje takvih ekonomskih odnosa među narodima koji produbljavaju jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja, moraju da se pojavljuju kao ograničavajući faktor. Prema tome, borba za političko i ekonomsko oslobođenje narodâ, za njihovu nezavisnost i ravnopravnost i za novu orijentaciju u raspodeli svetskih sredstava za proizvodnju i dohotka, koja će obezbediti brži razvoj nedovoljno razvijenih delova sveta, nije više samo interes pojedinih nedovoljno razvijenih zemalja i njihove međusobne solidarnosti ili solidarnosti demokratskih progresivnih snaga uopšte, već je postala motorna snaga napretka proizvodnih snaga celokupnog savremenog čovečanstva. Zato realnost te borbe nije toliko u apelovanju na političku mudrost vladâ i na humanizam — mada i moralni i politički faktori danas imaju sve veću ulogu u svetu — već, pre svega, u činjenici da takav razvoj postaje i postajaće u sve većoj meri uslov daljeg razvoja proizvodnih snaga i u *samim razvijenim zemljama*. Zato će problemi te vrste neizbežno postajati sve više preokupacija ne samo vladâ, već i svih drugih ekonomskih i političkih, a posebno progresivnih faktora u tim zemljama. Razume se da i radnička klasa mora imati jasne poglede na te probleme i razrađen program svoje akcije, jer svako kolebanje u tom pogledu — a takvih kolebanja ima ikako u kapitalističkim tako i u socijalističkim zemljama — slabiće njenu sposobnost da bude realan faktor u razvoju savremenog sveta. Ostvarivanje zahteva narodâ za nacionalna prava i za slobodan nacionalni razvoj, kao i za samostalno raspolaganje svojom materijalnom bazom i celokupnim rezultatima svoga rada kao uslovom njihove svestrane ekonomske, socijalne, kulturne i političke afirmacije, postalo je imperativ savremene epohe.

Svetska antiimperijalistička revolucija narodâ zapravo je od samog početka nagovestila one ekonomske probleme u međunarodnim odnosima koji se naročito poslednjih godina akutno postavljaju na dnevni red čovečanstva i koji će se u narednim godinama, sigurno, i dalje zaoštravati. Upravo iz te uporne borbe za nezavisnost, za miroljubivu i aktivnu koegzistenciju među narodima uopšte, kao i za novi svetski sistem ekonomskih i političkih odnosa među

narodima, nastala je politika nesvrstavanja, i to ne samo kao oružje borbe za nacionalnu nezavisnost, već i kao nova tendencija u procesu integrisanja čovečanstva na osnovama nacionalne ravnopravnosti i demokratskog ujedinjavanja naroda, a ne putem stvaranja hegemonističkih sistema i podele njihovog »uticaja« u svetu ili putem podele sveta na blokove. Idejni i politički koncept pokreta nesvrstanih zemalja rađao se i razvijao od samog početka kao izraz težnji i potreba narodâ koji su se oslobađali i oslobodili imperijalističkog gospodstva, ali i kao izraz realnih i neminovnih istorijskih potreba svih naroda da budu slobodni i ravnopravni i da samo kao takvi, a ne kao podređeni deo ili točkić nekog hegemonističkog sistema, stupaju u odnose međusobne zavisnosti i preuzimaju na sebe odgovarajuće uzajamne obaveze. U tom smislu pokret nesvrstavanja je istorijski instrument neminovne potrebe za izmenom sistema međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, to jest za njihovom demokratizacijom i humanizacijom i prilagođavanjem potrebama savremene ekonomske i druge integracije čovečanstva. Samim tim svetska antiimperijalistička revolucija narodâ i dalje ostaje, ne samo čvrst oslonac pokreta nesvrstavanja, već njegov osnovni društveno-istorijski sadržaj. Štaviše, ako imamo u vidu sve te procese, s pravom možemo tvrditi da je pokret nesvrstavanja nastao kao izraz, rezultat i produžetak te svetske antiimperijalističke revolucije narodâ.

Zato za nas nikada nije bilo sporno pitanje da li je politika nesvrstavanja antiimperijalistička ili nije. Ona je po svojoj najdubljoj sadržini usmerena protiv svih oblika političkog i ekonomskog ugnjetavanja i potčinjavanja narodâ, pa je, prema tome, od samog svog početka po svojoj suštini faktor ograničavanja imperijalističke politike, iako je reč o zemljama sa različitim društvenim sistemima, pa zato i o njihovom različitom odnosu prema ideologiji socijalizma i pojedinim aspektima politike socijalističkih zemalja. Na kraju krajeva, čak i nesvrstane zemlje sa veoma konzervativnim unutrašnjim sistemom, u onoj meri u kojoj se bore za svoju ekonomsku i političku nezavisnost, u toj meri vrše određenu progresivnu ulogu u međunarodnim odnosima, a time i u odnosu moći svetskih društvenih snaga.

NOVI ODNOS MOĆI DRUŠTVENIH SNAGA U SVETU

Jedan od odlučujućih faktora koji su uticali na razvoj, karakter i rezultate drugog svetskog rata bilo je učešće Sovjetskog Saveza, kao prve zemlje socijalističkog sistema, u tom ratu. Hitlerovski blok

bio je prisiljen da u rat protiv Sovjetskog Saveza uvede svoje najveće ratne snage. Socijalistički sistem Sovjetskog Saveza je taj udar ne samo izdržao već je, posle relativno kratkog perioda, povratio vojnostrategijsku i taktičku inicijativu i zadržao je do kraja rata. Sama ta činjenica potvrdila je istorijsku snagu socijalizma kao sistema i jačala uticaj Sovjetskog Saveza i svetskog socijalizma na rezultate drugog svetskog rata i na razvoj sveta posle njega.

Antihitlerovska koalicija, koja je u početku nastajala uz puno teškoća, kolebanja i špekulacija, vremenom je postajala stabilniji organizam koji se izgrađivao na rastućem saznanju učesnika koalicije o neophodnosti uzajamnog poštovanja određenih interesa svakog od njih, to jest na politici miroljubive koegzistencije. O tome svedoči niz sporazuma tri učesnika koalicije o njihovim međusobnim odnosima u toku rata i posle njega, a pogotovo sporazum o Organizaciji i Povelji Ujedinjenih nacija. Mislim da neću preterati ako kažem da svi ti i drugi sporazumi nisu bili samo izraz zajedničkih interesa u vođenju zajedničkog rata, već i izraz promenjenog odnosa moći društvenih i političkih snaga u globalnom svetskom društvu. Perspektiva globalne ratne konfrontacije dva društvena sistema već je bila postala teško ostvariva, ako ne i nemoguća.

Sem toga, i pobedonosne socijalističke revolucije i drugi progresivni društveni preobražaji na kursu socijalizma u pojedinim evropskim i azijskim zemljama, a kasnije i u Africi i Latinskoj Americi, dali su značajan doprinos uspostavljanju novog odnosa moći društvenih snaga u svetu, to jest onih koje su bile faktor društvenog progressa, socijalizma i demokratije i onih koje su težile održavanju postojećeg stanja i u unutrašnjoj strukturi društva i u sistemu međunarodnih odnosa. Razume se, ogroman doprinos toj promeni u odnosu snaga dala je i sama svetska antiimperijalistička revolucija narodâ.

Takve duboke promene u odnosu moći svetskih društvenih snaga odigrale su veoma značajnu ulogu u posleratnom razvoju međunarodnih odnosa. One su ne samo olakšale borbu narodâ za oslobođenje i za njihov nezavisan unutrašnji društveni razvitak, već su i podstakle zahteve i borbu narodâ za progresivne promene u svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa među narodima. U tom smislu socijalizam kao snažan svetski proces menjanja klasnih i društvenih odnosa, uprkos svojih unutrašnjih protivrečnosti i konflikata, manifestovao se kao najsnažnija podrška progresivnim težnjama narodâ u međunarodnim odnosima.

Međutim, nekoliko godina posle rata bili smo svedoci recidiva politike frontalne konfrontacije dva sistema u obliku takozvanog

hladnog rata. Suprotnosti između kapitalističkih i socijalističkih zemalja i borba protiv nadmoći u odnosu snaga počele su da se ispoljavaju kao konfrontacija vojno-političkih saveza — blokova. Tako se uspostavljala svetska bipolarna struktura, a u odnosima među velikim silama i među vojno-političkim grupacijama formiranim oko njih — klima hladnog rata, stanje konfrontacije različitog obima i intenziteta koje je pretilo da se izrodi u novi svetski sukob. Sistem odnosa koji je nametao blokovski strukturiran svet maksimalno je ograničavao nezavisnu i slobodnu akciju pojedinih zemalja, a u pitanjima od značaja za celu međunarodnu zajednicu značio je uspostavljanje monopola velikih sila. Blokovi nisu samo vojno-političke organizacije, koje po svojoj unutrašnjoj logici nameću politiku sa pozicija sile, već ispoljavaju i tendenciju da se razviju u zatvorene ekonomske sisteme.

Međutim, hladni rat nije doneo svojim protagonistima ni pobedu niti bitnu promenu u odnosu moći. Naprotiv, potvrdio je da je drugim svetskim ratom i razvojem odnosa u svetu posle njega uspostavljen odnos snaga koji politiku frontalne konfrontacije sa orijentacijom na neizbežni rat čini neodrživom i ukazuje na neminovnost povratka politici Jalte, Potsdama itd., pa čak i na neminovnost miroljubive koegzistencije, ma koliko da je to mnogima bilo teško da priznaju. U tom smislu moglo bi se reći da su sporazumi i odnosi koje je uspostavila antihitlerovska koalicija, u stvari, početak one istorijske pojave koju danas nazivamo detantom.

Ovim nikako ne želim da kažem da je, na primer, revolucionarna i socijalistička Jugoslavija bila zadovoljna svim aspektima tih sporazuma. Mi, na primer, nikada nismo nikome priznali pravo da se sporazumeva o podeli uticaja u Jugoslaviji niti smo smatrali da nas takvi dogovori obavezuju. Ali, poznavali smo moć naše revolucije i verovali smo u njenu sposobnost da obezbedi narodima Jugoslavije punu nezavisnost, pa zato nismo ni precenjivali značaj takvih taktičkih manevara u toku drugog svetskog rata, iako smo ih smatrali opasnim presedanom za posleratni period.

Hladnoratovska logika je rađala pritisak da se sve zemlje moraju svrstati iza vodećih protagonista blokova. Ona je nametala logiku trke za prednosti u odnosu moći između blokova ne samo u oblasti naoružavanja već i na osnovu sticanja kontrole nad narodima što većeg dela sveta. Sem toga, ona je pretila nasilnim narušavanjem odnosa snaga koji je uspostavio drugi svetski rat i razvoj posle njega, što je vodilo u novi svetski rat i ponovo slabilo položaj narodâ u njihovoj borbi za oslobođenje i nezavisnost. Hladnoratovska logika navela je i Staljina na pokušaj da slomi nezavisnost jugo-

slovenske socijalističke revolucije. Ona je rađala i druge konflikte među socijalističkim zemljama.

Zato nije nimalo slučajno što se ogromna većina narodâ suprotstavila hladnom ratu, kao i pritiscima da se u tom ratu svrstaju iza jednog ili drugog bloka i na taj način učestvuju u totalnoj blokovskoj podeli sveta. Jer dominacija blokovskih interesa u međunarodnim odnosima — bez obzira na istorijsku uslovljenost blokova i na subjektivne argumente jednog ili drugog bloka — neminovno stvara uslove i za dominaciju nad narodima i za nastajanje raznih hegemonističkih sistema.

Takva situacija stvorila je i uslove da se upravo u periodu hladnog rata pojavi pokret nesvrstavanja kao oblik traženja izlaza iz takve situacije, koja sama po sebi nije otvarala nikakav izlaz, i kao novi oblik ujedinjavanja narodâ u borbi za njihove zajedničke interese, protiv hladnog rata, za miroljubivu koegzistenciju, za mir u svetu i za novi svetski sistem ekonomskih i političkih odnosa među narodima.

Bitna pretpostavka za organizaciono oformljavanje tog pokreta bila je pojava novooslobođenih zemalja kao rezultat antikolonijalne i antiimperijalističke revolucije. U toj svetlosti značajnu ulogu u genezi pokreta nesvrstavanja odigrala je konferencija u Bandungu 1955. godine kao prvo okupljanje zemalja koje traže korenite promene u međunarodnim odnosima na bazi miroljubive koegzistencije i ravnopravnosti. Međutim, ni koncept ni baza okupljanja nesvrstanih zemalja u to vreme nisu bili dovoljno široki da bi odgovorili potrebama i zahtevima savremenog sveta. Zato na svojoj konferenciji u Beogradu 1961. godine pokret nesvrstavanja unosi nove dimenzije u svoj koncept i u svoju praktičnu akciju.

Aktivnu miroljubivu koegzistenciju za koju su se uporno zalagale nesvrstane zemlje nisu shvatale kao nekakav modus vivendi u međusobnim odnosima narodâ i posebno među zemljama sa različitim društvenim sistemima. Formulisle su je i kao aktivnu uzajamnu saradnju u svim oblastima gde je to moguće. Miroljubiva koegzistencija, naime, nije mogla niti može biti status quo, a pogotovo ne miroljubiva koegzistencija između ugnjetača i ugnjetenog naroda, između eksploatatorâ i eksploatisanih, između imperijalizma i narodâ koji hoće da budu nezavisni, kao ni između hegemonizma i ravnopravnosti narodâ. Naprotiv, ona može da postoji samo između istinski nezavisnih naroda, a to znači da je upravo borba za oslobođenje i nezavisnost naroda, za njihovo pravo da sami određuju oblik društvenog i političkog sistema, odnosno za ukidanje svih oblika ekonomske i političke zavisnosti narodâ i svih oblika mešanja spolja

u njihove unutrašnje odnose prvi uslov za afirmaciju i stabilnost miroljubive i aktivne koegzistencije.

Tako je svetska antiimperijalistička revolucija upravo u vreme hladnog rata dobila novu dimenziju — dimenziju nesvrstavanja. Suprotstavljajući se blokovskoj podeli sveta, ona je, u stvari, samo produžila svoju progresivnu istorijsku misiju borbe za oslobođenje, nezavisnost i ravnopravnost narodâ. I zato nije nimalo slučajno što je taj pokret na svojoj Beogradskoj konferenciji 1961. godine pozvao vodeće snage dva bloka da sednu za »zeleni sto« i počnu da razgovaraju, da napuste politiku blokovske konfrontacije i da krenu putem konstruktivnog dogovaranja i sporazumevanja zajedno sa svim drugim narodima sveta. Budućnost sveta, mir i bezbednost narodâ ne mogu se, dugoročno gledano, zasnivati na podvajanju i grupisanju zemalja oko pojedinih velikih sila. Nesvrstane zemlje nisu pristale da budu deljene među blokovima, ali su nastojale da zajedno sa blokovskim zemljama kao nezavisan i ravnopravan partner učestvuju u rešavanju svetskih problema.

Kada se govori o karakteru drugog svetskog rata i o promenama u odnosu snaga u svetu, moraju se imati u vidu i promene koje su nastale u svesti čovečanstva, posebno u najrazvijenijim zemljama kapitalističkog sveta. Te su promene nastale delom pod uticajem sukoba ideoloških i političkih koncepata koji su došli do izražaja u borbi protiv fašizma i u drugom svetskom ratu, a delom i pod uticajem strukturnih promena u ekonomici i društvenim odnosima u svetu, posebno u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama. U produbljivanju svih tih promena izvanredno značajnu ulogu odigrala je svojim uticajem ideologija socijalizma. Pod uticajem borbe protiv fašizma i za odbranu elementarnih, humanih i demokratskih prava čoveka, što je bila i oficijelna ideologija antihitlerovske koalicije, odvijao se u toku drugog svetskog rata i neposredno posle njega proces jačanja i produbljivanja humanizacije i demokratizacije svesti čovečanstva. U tom okviru je i pravo narodâ na samoopredeljenje steklo »pravo građanstva« u demokratskoj svesti savremenog čoveka, što, svakako, nije bilo bez uticaja na praksu vladajućih političkih vrhova. Bez obzira na protivrečnosti u tim demokratskim tendencijama, politika nesvrstavanja je u njima dobila podsticaj, a i veću ili manju podršku u progresivnim i demokratskim snagama zemalja u blokovima, što je postalo dodatni izvor snage pokreta nesvrstavanja i njegove sposobnosti da se suprotstavi hladnom ratu i blokovskoj podeli sveta.

No, nije reč samo o ideološkim i političkim uzrocima i razlozima promena u svesti savremenog čoveka. Dublja analiza promena

u razvoju proizvodnih snaga i društveno-ekonomske strukture visoko razvijenog kapitalizma verovatno pokazuje da su »klasične« forme kolonijalizma i imperijalizma i objektivno, to jest ekonomski, sve manje odgovarale interesima ka monopolu težećeg centralizovanog kapitala, pogotovo takozvanog »transnacionalnog«. Hitlerovski fašizam je pokušao da klasični kolonijalni sistem zameni sistemom totalne hegemonije nad svetom. Taj plan je u drugom svetskom ratu doživeo poraz, a zajedno s njim unapred su bili politički i praktično oslabljeni i drugi slični koncepti kojih je, svakako, bilo i koji su dolazili, pa i danas još dolaze do izražaja u političkim odnosima savremenog sveta. Taj poraz je podstakao narode u njihovoj borbi za slobodu, nezavisnost i ravnopravnost u međunarodnim odnosima. Ali, on je istovremeno jačao one snage u razvijenim zemljama kapitalističkog sveta koje su počele da shvataju da izlaz za njihove ekonomske i političke probleme i interese nije u tvrdoglavoj odbrani kolonijalnih imperija i kolonijalnih odnosa, nego u traženju novih oblika i novih odnosa, prvenstveno u uspostavljanju raznih oblika ekonomske i političke hegemonije oslonjene na politiku sa pozicije snage, umesto starih odnosa zasnovanih na direktnom nametanju tuđe vlasti. Tu treba tražiti razlog što je pravo narodâ na samoopredeljenje bilo formalno-pravno prihvaćeno i dobilo priznanje i potvrdu ne samo u demokratskim i levo orijentisanim delovima političke strukture kapitalističkih zemalja, već i u znatnim delovima same vladajuće klase i političke strukture tih zemalja. Tako je i moguće razumeti činjenicu da je relativno velik broj kolonijalnih zemalja stekao svoju državnu nezavisnost bez oružane revolucije, to jest pretežno političkom borbom.

Upravo stoga slom kolonijalnog sistema i sticanje formalno-pravne nezavisnosti većine dojučerašnjih kolonija ne znači definivan kraj sistema međunarodnih odnosa koji je izgradila epoha imperijalizma. Jer, iako se priznaje, pravo na samoopredeljenje se ipak u praksi obično tumači kao pravo na formalnu državno-pravnu nezavisnost, a u isto vreme se traže i u život uvode nova sredstva i novi putevi za uspostavljanje i održavanje novih oblika zavisnosti, dominacije i hegemonije. Čitav taj arsenal savremene politike sa pozicije dominantne ekonomske i političke snage danas nazivamo neokolonijalizmom i hegemonizmom, što je, u stvari, preobraženi vid imperijalizma. Time ne želim da kažem da se u svetu nije ništa promenilo u progresivnom smislu niti da je snaga imperijalizma danas ista kao što je bila juče. Naprotiv, svet je poslednjih decenija doživeo prelomne progresivne istorijske preobražaje. Ali, politika imperijalističkog potčinjavanja naroda i poznati obimni arsenal sredstava

te politike još uvek su snažno prisutni. Njih pojačava i specifična logika blokovske konfrontacije, o čemu ću kasnije govoriti. A upravo zbog svega toga naše vreme obiluje takvim pojavama kao što su: nametanje ekonomske zavisnosti i sticanje ekonomskih i drugih prednosti u pogledu kapitala i razvoja tehnologije, što naročito olakšava postojanje jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja; ekonomski i politički pritisci; stvarni ili navodni zajednički odbrambeni interesi, u ime kojih se često nameću i drugi interesi; mešanje u unutrašnje poslove drugih zemalja; velika snaga i uloga specijalizovanih službi i sredstava za diverzije i druge oblike mešanja; pritisci putem vojnih pretnji sve do direktnih vojnih intervencija itd. Rekao bih da je gotovo paradoks našeg vremena da se danas manje pribojavamo mogućnosti novog svetskog rata nego lokalnih ratova.

U takvim društvenim, ekonomskim i političkim odnosima savremenog sveta nalaze se glavni uzroci i izvori moći onih društvenih snaga koje i posle drugog svetskog rata nameću narodima svoju ekonomsku i političku dominaciju u obliku neokolonijalizma, ekonomskog monopolizma, političkog hegemonizma i uspostavljaju druge oblike jednostrane ekonomske i političke zavisnosti narodâ. Time je savremena imperijalistička politika uglavnom odbacila klasične, formalno-pravne, kolonijalne i slične oblike zavisnosti narodâ od takozvanih metropola imperijalističkih sistema. Tu više nije reč o direktnoj vlasti nad narodima. Međutim, direktna vlast tu nije ni potrebna s obzirom na to da je adekvatno zamenjuju novi instrumenti, sredstva i odnosi o kojima je bilo reći.

Sve je to moralo da dovede do otpora narodâ na svim kontinentima, koji su branili i brane svoje pravo na političku i ekonomsku nezavisnost, kao i na ravnopravnost u međunarodnim odnosima. Politika nesvrstavanja je postala najsnažniji izraz tog otpora.

Razume se, time ne želim sve unutrašnje političke napetosti u nesvrstanim i drugim zemljama, pojave nestabilnosti i konflikte, kao i državne udare, pripisati samo mešanju spolja. Postoje brojne pojave koje same po sebi stvaraju uslove za ekonomsku i političku nestabilnost u mnogim zemljama, a samim tim i za unutrašnje konflikte, kao što su: zaostalost društvene strukture, koju u mnogim zemljama podržavaju reakcionarne društvene i političke grupacije; ekonomska zaostalost i problemi koji proizlaze iz dubokog jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja i koji, naročito u novooslobođenim zemljama, ponekad stvaraju nepremostive ekonomske, socijalne i političke probleme; klasni sukobi u uslovima ekonomske zaostalosti i zaostalosti proizvodnih odnosa i političkog sistema; ekonomska zavisnost koja iz toga proizlazi, kao i idejna i politička ko-

lebanja u pogledu razvoja društva i mesta pojedine zemlje u sistemu međunarodnih odnosa, i mnoge druge. No, zato je mešanje u unutrašnje odnose zemalja sa takvim problemima i suprotnostima utoliko reakcionarniji i opasniji instrument međunarodne politike.

Imajući sve to u vidu, mogli bismo reći da su promene u odnosu moći svetskih društvenih snaga i sve pozitivne i negativne reperkusije tih promena na međunarodni položaj narodâ takođe među najvažnijim istorijskim izvorima pokreta nesvrstavanja.

POLITIKA NESVRSTAVANJA I POLITIKA BLOKOVA

Neokolonijalističke težnje za političkom i ekonomskom podelom sveta nailaze danas na sve uže granice i na sve čvršće brane koje čine, pre svega, narodi koji su se oslobodili ili se oslobađaju odnosâ zavisnosti i teže svojoj ekonomskoj i političkoj samostalnosti. Pojava velikog broja novooslobođenih zemalja i njihova borba, zajedno sa nizom drugih zemalja, za ekonomsku i političku samostalnost i ravnopravnost u međunarodnim odnosima utiče i sve više će uticati na te odnose time što ona neprekidno jača pritisak na unošenje takvih novih demokratskih elemenata u te odnose kao što su: zajedničko unapređivanje svetske privrede i međunarodne podele rada; ukidanje eksploatacije u međunarodnim ekonomskim odnosima; organizovanje pomoći nedovoljno razvijenim zemljama; stvaranje odgovarajućih organizacija i servisa koji će obezbeđivati međunarodnu saradnju i međunarodnu podelu rada; uzajamno poštovanje interesa narodâ i demokratski odnosi među njima; svestrana saradnja i zbližavanje; kulturno povezivanje itd. U skladu sa tim, nesvrstane zemlje su pridavale posebnu pažnju Ujedinjenim nacijama kao najvažnijem svetskom forumu u kojem treba da se traže i nalaze rešenja za političke i ekonomske probleme sveta i da se unapređuje ravnopravna međunarodna saradnja, uz uvažavanje interesa svih zemalja. One su neprestano ukazivale da je rešavanje ovih problema u uskim privilegovanim krugovima, uz ignorisanje ostalih zemalja, štetno i insistirale su da se ono uključi u integralnu i univerzalnu aktivnost OUN, čime bi jačala njena uloga i uticaj u rešavanju svetskih problema.

Zbog takvih svojih težnji politika nesvrstavanja morala je doći u sukob sa politikom globalne blokovske podele sveta. Oštra blokovska podela najrazvijenijeg dela sveta, bez obzira na ideološke, društveno-ekonomske i međunarodne političke razlike u karakteru i politici blokova, sama po sebi je pogodovala i još uvek pogoduje odr-

žavanju i afirmaciji ekonomske i političke hegemonije nad narodima. Ona je kočila, pa čak i sprečavala procese ekonomske razmene i povezivanja sveta, što je moralo da ima, pored drugih, i negativne posledice po svetsku privredu i da se manifestuje kao još jedan faktor zaoštavanja međunarodnih suprotnosti. Sem toga, pod određenim uslovima takvi sistemi morali su da se pojave i kao direktan pritisak na nezavisan politički i društveni razvoj pojedinih zemalja.

Takvi i slični faktori razvoja međunarodnih odnosa, kao što je uspostavljanje dugoročnije ravnoteže u odnosu snaga blokova i objektivna nemogućnost orijentisanja na novi svetski rat kao sredstvo razrešavanja suprotnosti između blokova, doveli su do detanta, to jest do napuštanja hladnog rata i do priznanja statusa quo kao polazne tačke za dalji razvoj odnosâ između blokova. Ali, strah od narušavanja ravnoteže u odnosu snaga izaziva i strah od labavljenja blokovske kohezije i gubljenja stečenih pozicija. Zato postojeća blokovska podela — iako nije slučajna niti se može ukinuti samo dobrom voljom društvenih snaga i naroda koji u njoj učestvuju — objektivno i dalje otežava neophodan proces demokratizacije međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa. Suprotstavljajući se hegemonističkim tendencijama, nesvrstane zemlje su se morale sukobiti i sa blokovskom podelom sveta jer ona, kao što je već rečeno, pogoduje održavanju i afirmaciji takvih tendencija.

Nesvrstane zemlje se pri tome nisu unapred opredelile za konfrontaciju sa određenim društvenim sistemima, razvijenim zemljama, blokovima ili njihovim vodećim državama. One nisu to ni želele ni mogle iz više razloga. Prvo, one same, zbog različitog karaktera svog društvenog i političkog sistema i svoje ideologije, kao i zbog različitog konkretnog međunarodnog položaja, ne dele uvek i o svim pitanjima jednaku ocenu društveno-istorijske uloge jednog ili drugog bloka. Zatim, u zbivanjima, suprotnostima i konfliktima savremenog sveta ni oba bloka ni sve zemlje unutar jednog ili drugog bloka ne igraju jednaku ulogu. I najzad, pojedine nesvrstane zemlje dobijale su ili dobijaju i podršku jednog ili drugog bloka u ostvarivanju nekih svojih trenutnih interesa, pa je i tu razlog razlikâ u njihovom odnosu prema jednom ili drugom bloku. Ali, bez obzira na sve te razlike, nesvrstane zemlje su se prilično jedinstveno suprotstavile i suprotstavljaju se blokovskoj podeli sveta i svojoj zavisnosti od blokova, i to zbog onih reperkusija te podele koje predstavljaju opasnost po nezavisnost i bezbednost svih naroda, a posebno onih koji ne pripadaju blokovima. Isto tako, one su se suprotstavile i suprotstavljaju se tendencijama nastalim na suprotnostima između dva društvena sistema koje stvaraju uslove za

nametanje jednog ili drugog društvenog sistema pritiskom spolja. I najzad, one su se suprotstavile i suprotstavljaju se onim međunarodnim ekonomskim tendencijama i shvatanjima koji imaju koren i mesto u onim jednostranim interesima visoko razvijenog sveta koji produbljuju polarizovanje svetskog bogatstva i svetskog siromaštva.

Istovremeno sa kritikom postojećeg stanja, ali svestan da se suštinske društveno-istorijske promene u njemu ne mogu ostvariti u kratkom roku, to jest bez dugotrajnih napora i borbe progresivnih snaga čovečanstva, pokret nesvrstavanja je uspostavio i uporedo sa razvojem političkih prilika u svetu izgrađivao i sopstveni konstruktivan i pozitivan program za rešavanje onih problema koje je već danas, u većoj ili manjoj meri, moguće rešavati u skladu sa stvarnim interesima i potrebama svih naroda — onih u blokovima i onih izvan blokova, razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja. Jer u sistemu hegemonizma, koji nameću kako savremeni centralizovani i monopolistički kapital tako i sama unutrašnja dijalektika funkcionisanja u blokove podeljenog sveta, ne samo mali ili ekonomski zaostali narodi, već i relativno velike i ekonomski razvijene evropske zemlje, koje su do juče bile velesile, danas se sve češće nađu u položaju veće ili manje zavisnosti od svetskih centara ekonomske i političke moći. Stoga platforma nesvrstanih zemalja odgovara stvarnim dugoročnim interesima svih naroda, a ne samo nesvrstanih. To je platforma konstruktivnog dogovaranja i sporazumevanja, kao i aktivne i ravnopravne saradnje svih naroda na osnovama miroljubive koegzistencije. Nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju nikada nisu smatrale da mogu same, odnosno isključivo unutar svog pokreta, pronalaziti rešenja za te probleme, već su se, naprotiv, uvek izjašnjavale u prilog međunarodne saradnje u raznovrsnim oblicima u kojima bi se ispoljila zajednička odgovornost svih zemalja za uspostavljanje novog sistema međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa. Reč je, dakle, o jasnoj orijentaciji da se otvoreni problemi međunarodnih odnosa ne rešavaju bezizlaznim konfrontacijama, već konstruktivnim pregovorima svih zainteresovanih strana na ravnopravnoj osnovi. Ovakva platforma, očigledno, demantuje česte tvrdnje prema kojima je, u vezi sa gorućim svetskim problemima i konfliktima u raznim delovima sveta, kao i u vezi sa sadašnjim sistemom međunarodnih ekonomskih odnosa, izvor suprotnosti i konfrontacija, navodno, akcija nesvrstanih zemalja, a ne činjenica da suprotnosti i problemi postoje i da postoji aktivan otpor nastojanjima za njihovo rešavanje. Naravno, nerešavanje tih problema i neprekidno pogoršavanje ekonomskog i političkog položaja zemalja

koje predstavljaju veliku većinu čovečanstva neminovno mora da rađa i težnje za radikalnom konfrontacijom. Međutim, upravo one društvene i političke snage u svetu koje osuđuju taj radikalizam, a same radikalno brane postojeće stanje u ekonomskim i političkim odnosima među narodima, pravi su izvor takve konfrontacije. Štaviše, u uslovima radikalne odbrane postojećeg stanja i nerešavanja gorućih svetskih problema činjenica je ne samo to da se kao reakcija pojavljuje radikalizam u težnjama za promenama, već i to da on često svojim pritiskom objektivno vrši progresivnu ulogu.

Nije reč o iluziji da se čovečanstvo danas ima prosto da opredeli za blokovsku ili za nesvrstanu politiku. Savremeni tip blokova je proizvod specifičnih protivrečnosti današnjega sveta koji živi u već zreloom dobu prelaska od kapitalističkog u socijalistički sistem. Suprotnosti između dva društvena sistema i između njihovih uticaja na društveno-ekonomska i politička kretanja u svetu neizbežno se isprepliću sa suprotnostima unutar svakog od tih sistema. Stoga blokovi nisu samo izraz međusobne odbrane od izvoza revolucije ili kontrarevolucije, odnosno od nametanja spolja narodima bilo kapitalizma bilo socijalizma, iako su oni i to. U savremenom svetu još uvek snažnu ulogu igraju one suprotnosti koje su karakteristika sistema međunarodnih odnosa izgrađenog u epohi kapitalizma i klasičnog imperijalizma i njegovih savremenih oblika u vidu ekonomske i političke hegemonije monopolističkog, nacionalnog i transnacionalnog kapitala. Snage koje se bore za održavanje takvih odnosa koriste i blokovsku podelu sveta za ostvarivanje tih svojih interesa. Na taj način u savremenom svetu još uvek žive i dejstvuju suprotnosti i snage koje izviru iz imperijalističkog sistema u međunarodnim odnosima i koje predstavljaju stalnu pretnju nezavisnosti i miru narodâ. Međutim, upravo uspostavljanje ravnoteže moći između dvaju blokova postalo je jedna od značajnih objektivnih prepreka razvezivanju tih suprotnosti i novim imperijalističkim ratovima. Jer borba za održavanje i za proširivanje odnosâ neravnopravnosti i potčinjavanja, koje pomenute suprotnosti i snage nameću narodima, nailazi na njihov raznovrstan otpor. A taj otpor i borba narodâ ima objektivnu, a ne retko i subjektivnu podršku socijalističkih zemalja, odnosno i bloka socijalističkih zemalja. Štaviše, da ne postoji takva podrška, odnosno da nije uspostavljena ravnoteža snaga između dva bloka, nesvrstani i drugi narodi koji se bore za nezavisnost i ravnopravnost imali bi daleko teže međunarodne uslove za svoju borbu, a pozitivne promene u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima u savremenom svetu sigurno ne bi bile takve kakve su postignute posle drugog svetskog rata. Posmatrano sa tog gle-

dišta, ulogu blokovskog sistema u savremenom svetu nije dovoljno ocenjivati samo na osnovu njegovih negativnih reperkusija na položaj naroda i na društveni progres u svakoj pojedinoj zemlji, koji je ne retko sputan i ometan tim sistemom, već i u povezanosti sa njegovim uticajem na celokupan odnos moći društvenih snaga u svetu. Stoga je posebno sa gledišta istorijskih interesa radničke klase i socijalizma nemoguće potceniti razlike u klasnoj strukturi i dugoročnoj društveno-istorijskoj ulozi jednog i drugog bloka.

Naravno, ni socijalistički sistem se ne rađa iz revolucije čist i oslobođen svih protivrečnosti i svih ostataka odnosa i shvatanja društva iz kojeg nastaje. Naprotiv, niz uzroka čini da su ne samo unutrašnji društveni odnosi u socijalističkim zemljama, već i odnosi među njima, kao i odnosi socijalističkih zemalja sa drugim zemljama, još uvek opterećeni određenim karakteristikama i tendencijama koje pripadaju sistemu protiv kojeg se ideologija socijalizma bori. Još je Lenjin upozoravao marksiste da ni socijalistička revolucija, to jest pobednički proletarijat jednog naroda nije automatski imun od iskušenja da se u ime revolucije »popne na grbaču« drugog naroda. Takva iskušenja posebno podstiču sledeće okolnosti: neravnomernost ekonomskog razvoja socijalističkih zemalja; velike razlike u nivou razvijenosti proizvodnih snaga i životnih uslova radnika u njima; konflikt između ciljeva i nada revolucije, s jedne, i nedovoljne materijalne baze u jednoj ekonomski nedovoljno razvijenoj zemlji, s druge strane; zaostala i konzervativizmu podložna društvena svest; velika uloga ideološkog i političkog subjektivizma; trenutni državni interesi, koji su nametnuti logikom objektivno nametnute borbe za održanje u svetskom odnosu snaga, kao i subjektivnim težnjama jedne državne politike; različitost objektivnih i subjektivnih uslova za razvoj socijalizma, što nameće i različitost razvojnih puteva socijalizma i dometa u razvoju socijalističkih društvenih odnosa; različit ekonomski, geopolitički i međunarodni položaj socijalističkih zemalja koji stvara objektivne konflikte interesa; razlike u društvenoj svesti, ideologiji, unutrašnjoj i spoljnoj politici koje nastaju na takvoj osnovi itd. Zbog svega toga savremeno socijalističko društvo, kao što je još Marks predviđao, ne samo da samo po sebi nije beskonfliktno, već ni odnosi među socijalističkim zemljama i među narodima na socijalističkom putu nisu automatski oslobođeni deformacija i konflikata. Danas to ne treba više samo teorijski dokazivati. Savremena svetska socijalistička praksa dala je dosta konkretnih potvrda za takva predviđanja. Na tlu takvih objektivno datih sukoba interesa, očigledno, ima uslova ne samo za pojavu nacionalističkog ekonomskog egoizma već i za pokušaje jednostranog nametanja svoje volje

i svog socijalističkog »modela« drugim narodima, za hegemonizam i za druge slične tendencije. Sukob socijalističke Jugoslavije 1948. godine sa Staljinom je i nastao zbog toga što joj je on pokušavao da nametne hegemonističke odnose. Zato se s pravom može reći da je i problem odnosa među nezavisnim socijalističkim državama, odnosno među slobodnim narodima na putu u socijalizam, koji je istakla i za čije se demokratsko i socijalističko razrešavanje borila i bori i naša revolucija, sastavni deo istog procesa emancipacije naroda.

Konflikti interesa koji neminovno niču iz takvih i sličnih protivrečnosti mogu se više ili manje zaoštavati, pa samim tim postaju faktor uticaja na odnos snaga između dva bloka, čime se i blok nesocijalističkih zemalja na ovaj ili onaj način uključuje u te konflikte. Tako su oba bloka praktično angažovana ne samo u svim svetskim problemima i međunarodnim konfliktima unutar blokova ili van njih, već i u svim onim unutrašnjim društvenim konfliktima, bez obzira na kakvoj bazi oni niču, koji mogu da imaju značaja za postojeći odnos blokovskih snaga, bilo u smislu sticanja određenih prednosti ili u smislu borbe protiv narušavanja uspostavljene ravnoteže.

Prema tome, na blokovsku podelu ne možemo gledati kao na neku efemernu pojavu koja se može ukinuti ovim ili onim vidom subjektivističke akcije. Mada se nesvrstane zemlje u načelu zalažu za raspuštanje blokova, što je normalna i progresivna konsekvencija njihovog suprotstavljanja blokovskoj podeli sveta, ipak i u pokretu nesvrstavanja ima malo ljudi koji bi verovali da formalno raspuštajne vojno-političkih paktova automatski ukida konflikt interesa zbog kojega su blokovi nastali, odnosno da bi narodi živeli slobodnije i bezbednije zbog samog formalnog odricanja od vojno-političkih paktova.

Realnost savremenog sveta je u tome da su blokovi više posledica stanja u njemu i odnosa koji u njemu vladaju nego uzrok takvog stanja. Blokovi su posledica postojećih svetskih društvenih, ekonomskih i političkih protivrečnosti i suprotnosti. Prostim raspuštanjem vojno-političke organizacije blokova ne bi nestale ni svetske suprotnosti niti sukobi koji iz tih suprotnosti izviru. Iza tih suprotnosti, naime, stvaraju se snage na oba pola, bez obzira na to da li su organizovane u blok ili ne. Prema tome, uslovi za nestanak blokova stvaraju se samo ublažavanjem, odnosno razrešavanjem tih suprotnosti. Sem toga, egzistenciju blokova i ulogu koju oni danas imaju u međunarodnim odnosima objašnjava i njihova konkretna društveno-istorijska uloga u menjanju društvene strukture savre-

menog sveta, a posebno u stvaranju onog odnosa snaga, to jest one svetske ravnoteže snaga koju nameće ta društvena i politička struktura savremenog sveta. Narušavanje te ravnoteže silom, mešanjem ili intervencijom spolja moglo bi da dovede do nekontrolisane stihije u međunarodnim odnosima koja ne samo da bi u još većoj meri nego danas prepustila narode pravu jačeg, nego bi i dovela čovečanstvo na prag novog svetskog rata, na prag jedne istorijske katastrofe kojoj danas jedva možemo da predvidimo razmere i posledice. Upravo u tome i jeste pozitivni istorijski značaj sadašnjeg »detanta«, i pored toga što se za njega vezuje i niz negativnih propratnih pojava.

Razrešavanje blokovskih suprotnosti i nastajanje sveta bez blokova moguće je, dakle, samo u jednom istorijskom procesu u kojem će se menjati svet kao celovit sistem ekonomskih i političkih odnosa među narodima. Drugim rečima, neće se svet izmeniti raspuštanjem blokova, već će blokovi nestati menjanjem sveta. Taj proces ima, dugoročno gledano, prvenstveno dva aspekta.

Prvi aspekt su unutrašnji društveni procesi, to jest unutrašnja klasna borba i unutrašnja akcija demokratskih, socijalističkih i drugih progresivnih političkih snaga u svakoj zemlji, što je njihova unutrašnja stvar i gde je svako mešanje spolja samo prepreka slobodnom odvijanju takvih procesa. Drugi aspekt istog procesa su takve promene u sistemu međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa koje će doprinositi jačanju nezavisnosti i ravnopravnosti narodâ. A upravo tu je uloga nesvrstanih zemalja postala izvanredno značajan faktor u progresivnom razvoju savremenog sveta. Jer, na kraju krajeva, činjenica je da politika nesvrstavanja sama po sebi ograničava mogućnosti i imperijalističkih sukobljavanja i blokovskih konfrontacija. Time ona ograničava moć društvenih snaga koje su izvor takvog sukobljavanja i konfrontacije i vrši svoj progresivni uticaj kako na unutrašnja društvena kretanja tako i na ublažavanje svetskih suprotnosti.

Očigledno je da istorijski razvoj i svesna akcija ljudi i narodâ celokupnim svojim uticajem treba da prevaziđu te suprotnosti i njihov uticaj na međunarodne odnose da bi bili uspostavljeni i uslovi za nestajanje uloge blokova u svetu. Možda neću preterati ako, donekle optimistički, kažem da je taj proces već i otpočeo. Međutim, nadmetanje blokova za prednost u odnosu snaga ili za održavanje njihove ravnoteže, sigurno, samo po sebi ne predstavlja izlaz iz sadašnjih svetskih suprotnosti niti dovodi do njihovog slabljenja. Naprotiv, utakmica u borbi za naoružavanje, svakojake ekonomske, političke i ideološke mere za očuvanje i jačanje kohezije blokova

stvaraju same po sebi nove probleme u odnosima među narodima i uvek ponovo stvaraju opasnost od novih ratnih konflikata. Gomilanje ogromne političke, ekonomske i vojne snage u rukama vrlo tankih slojeva društva u zemljama u kojima je koncentrisana najveća moć — sigurno je da ne obezbeđuje povoljne uslove za društveni progres niti za demokratiju kako u odnosima među narodima tako ni u unutrašnjim društvenim odnosima. S druge strane, orijentaciju blokova da sporazumevanjem sprečavaju uzajamne konfrontacije koje bi mogle da ugroze svetski mir — koja je sama po sebi veoma pozitivna i, štaviše, predstavlja veliki korak dalje u istorijskom progresu — prate istovremeno pokušaji stihijskog sticanja prednosti u odnosu snaga na račun trećeg, što se ispoljava u mešanju u unutrašnje poslove drugih naroda, u lokalnim ratovima itd.

Zbog svega toga perspektiva globalne blokovske podela sveta nije perspektiva stabilnog mira. Celokupan svetski sistem ekonomskih, političkih i drugih odnosa među narodima mora brže da se menja da bi nastali uslovi za svet bez blokova. U tome je suština akcije nesvrstanih zemalja i njihovog odnosa prema blokovima. To je osnovni razlog što se nesvrstane zemlje nisu bavile iluzijom o mogućnosti mehaničkog raspuštanja blokova, ali su se, ipak, istovremeno odlučno suprotstavljale i suprotstavljaju se pritiscima da budu potčinjene blokovima i insistirale su na zahtevu da svetske probleme ravnopravno rešavaju svi narodi sveta, zajedno sa blokovskim zemljama, u uslovima miroljubive koegzistencije, nenametanja društvenog ili političkog sistema i nemešanja u unutrašnje poslove drugih naroda, a na osnovu dogovaranja i sporazumevanja, priznajući svim narodima ne samo pravo na samoopredeljenje, nego i pravo na demokratsku ravnopravnost u svim međunarodnim odnosima.

Gledano kroz tu prizmu, borba za mir i za demokratizaciju međunarodnih odnosa — nasuprot hladnom ratu, konfrontaciji blokova i blokovskoj podeli sveta — nije bila samo humanistički cilj politike ili ideologije nesvrstavanja, već istovremeno i imperativni uslov političke i ekonomske nezavisnosti i ravnopravnosti narodâ tih zemalja. I upravo tu je razlog što je i posle popuštanja hladnog rata i blokovskih napetosti snaga pokreta nesvrstanih zemalja ojačala, a nije oslabila, kako su govorili oni ljudi i krugovi koji su proricali kraj politike nesvrstavanja.

Sadašnje stanje u odnosima između dva bloka, nazvano de-tant, nesumnjivo, predstavlja korak čovečanstva u istom pravcu. Ne spada u okvir ovog razmišljanja šira analiza celovitosti uzroka i faktora koji su izazvali takav zaokret u međunarodnim odnosima posle drugog svetskog rata i posebno u odnosima između dva bloka.

Odve bih hteo da istaknem samo to da je takvom zaokretu značajno doprineo i pokret nesvrstanih zemalja. One su od Beogradske konferencije, a i pre nje, svojom akcijom doprinele i doprinose stvaranju uslova za popuštanje zategnutosti u svetu. A ni ubuduće održavanje i produbljivanje detanta neće biti moguće ako se u taj proces sa još većom snagom nego do sada ne uključe svi narodi i svi odnosi među narodima i, posebno, ako se sporazumevanjem ne budu rešavali oni problemi u oblasti svetskog sistema ekonomskih i političkih odnosa među narodima koje je na dnevni red istorije istakao pokret nesvrstanih zemalja.

EMANCIPACIJA NACIJE I INTEGRACIJA ČOVEČANSTVA

Nije slučajno što se u naše vreme pojavio izuzetno snažan pokret emancipacije nacije i što se vodi borba za novi svetski sistem ekonomskih i političkih odnosa među narodima, kao što nije slučajno što se pojavio sve širi pritisak i zahtev za samoupravljanje čoveka u radu i za njegovo upravljanje društvom. Svet u kojem živimo je svet ogromne transnacionalne koncentracije i centralizacije kapitala. Samim tim najrazvijeniji deo sveta, a unutar njega naj snažniji centri ekonomske moći gotovo monopolnom snagom raspolazu najvećim delom uslova i sredstava ljudskog rada u svetu. Istovremeno sve snažniju društvenu i međunarodnu ulogu i moć dobijaju snage koje rastu iz tehnostrukture takvih proizvodnih i međunarodnih odnosa, to jest ona sopstvenička i tehnokratsko-birokratska upravljačka struktura koja na ovaj ili onaj način monopolistički raspolaze centralizovanim kapitalom. U takvim uslovima razvoj naučno-tehnološke revolucije i primena nove tehnologije — koji bi sami po sebi mogli stvoriti neviđene mogućnosti za razvoj proizvodnih snaga u svetu, za smanjivanje jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja, za ukidanje ili bar za ublažavanje neravnopravnosti između velikih i malih naroda i za unapređivanje životnih uslova čoveka i naroda — u stvarnosti ne samo da ne donose takve rezultate, već povećavaju protivrečnosti i sužavaju dimenzije slobode čoveka i narodâ, čime znatno ograničavaju i koče razvijanje njihovih stvaralačkih sposobnosti i njihov uticaj na razvoj društvenih i međunarodnih odnosa.

Neminovno je da se protiv takvih odnosa sve snažnije pojavljuje ne samo klasni već i nacionalni otpor. Čovek i nacija u tom procesu traže prostor za svoju sopstvenu slobodu, za odbranu svojih interesa i za sopstvenu stvaralačku afirmaciju. Taj nacionalni otpor

nije samo izraz nacionalnog interesa već i jedan od bitnih uslova za brži, to jest što manje ometan razvoj proizvodnih snaga u celom svetu. Svojom borbom za nacionalni suverenitet koji im obezbeđuje odgovarajuću ulogu u međunarodnim odnosima i za takve promene u svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa među narodima koje će obezbeđivati njihovo pravo da sami raspolažu svojim nacionalnim bogatstvima i rezultatima svog društvenog rada, narodi, u stvari, raščišćavaju teren i stvaraju uslove za brži rast produktivnosti svog rada, a time i za jačanje svoje samostalne materijalne baze za brže prevladavanje protivrečnosti koje proizlaze iz neravnornosti ekonomskog razvoja u svetu. A takav proces istovremeno stvara uslove za bržu i obimniju međunarodnu razmenu rada, kao i za bržu i racionalniju cirkulaciju »svetskog kapitala«, odnosno za racionalnije i ujedno demokratskije i ravnopravnije korišćenje centralizovanog transnacionalnog kapitala, što je, svakako, u interesu razvoja proizvodnih snaga u celom svetu. Prema tome, takav je proces, u krajnjoj liniji, u interesu svih naroda, i svih zemalja, ne samo nedovoljno razvijenih već i visoko razvijenih. Nasuprot tome, sve više je činjenica koje potvrđuju da su monopol i ekonomski i politički hegemonizam ne samo izvor opasnosti po svetski mir već i kočnica razvoja proizvodnih snaga u celom svetu, a time i u njegovom najrazvijenijem delu. Zbog toga se može reći da je borba za emancipaciju narodâ uslov i snažna pokretačka snaga razvoja proizvodnih snaga i ekonomskog progresa celog čovečanstva, a posebno daljeg razvoja naučno-tehnološke revolucije.

S druge strane, proces integrisanja o kojem sam govorio je istorijska zakonitost. Zato jedan realan progresivni koncept međunarodnih odnosa mora da pretpostavlja slobodno odvijanje procesa međunarodnog integrisanja rada i sredstava za proizvodnju, odnosno kapitala. Takvo integrisanje rada je u uslovima koje stvara savremena tehnologija nezadrživa i progresivna komponenta razvoja proizvodnih snaga. Taj proces istovremeno uspostavlja jednu novu unutrašnju društvenu pokretačku snagu zbližavanja i udruživanja narodâ pojedinih regiona i celog sveta. Ali, takvu istorijsku ulogu on će odigrati samo u onoj meri u kojoj će se oslobađati odnosâ eksploatacije koje nameću monopolistički kapital i raznovrsni sistemi ekonomskog i političkog hegemonizma, to jest u onoj meri u kojoj će se zasnivati na samoupravljanju i ravnopravnoj zajedničkoj odgovornosti narodâ i njihovih regionalnih i sličnih zajednica u demokratskom sistemu međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa.

Prema tome, ono što izaziva i što mora da izazove otpor nije međunarodni karakter integracije sam po sebi, već oni društveni,

klasni, ekonomski i drugi međunacionalni odnosi koji postaju izvor eksploatacije i potčinjavanja narodâ. Ali narod koji bi se zatvarao u sebe, koji bi se ograđivao od neminovnog istorijskog procesa integrisanja, sam bi osuđivao sebe na ekonomsku zaostalost i na politički provincijalizam.

Uzeću kao primer takozvane transnacionalne kompanije i njihovo mesto i ulogu u procesu savremenog integrisanja čovečanstva. One, dakako, nisu nekakva slučajna tvorevina, već su nastale upravo kao izraz istorijske neminovnosti i potrebe za međunarodnom integracijom proizvodnih snaga čovečanstva, a samim tim i za ovim ili onim oblikom međunarodne koncentracije sredstava za proizvodnju, odnosno kapitala. Međutim, transnacionalne kompanije i druge slične formacije građene su na osnovama proizvodnih i društveno-ekonomskih odnosa epohe kapitalizma i imperijalizma, to jest na osnovama neprekidnog kapitalističkog prisvajanja viška rada radnika bez obzira na njihovu nacionalnost, a samim tim i viška rada naroda kojima ti radnici pripadaju. One su, dakle, podignute na osnovama kapitalističke centralizacije kapitala u rukama monopolističkih svetskih grupacija i kapitala nacija koji ima vodeću ulogu u tim kompanijama.

A to znači da transnacionalne kompanije ne čini instrumentom eksploatacije narodâ njihov transnacionalni, odnosno međunarodni karakter, to jest ono što je u njima istorijski neminovno izraz integracije društvenog rada i proizvodnih snaga, već njihov klasni, kapitalistički društveno-ekonomski karakter, to jest otuđivanje viška rada narodâ i njegovo pretvaranje u nadnacionalni monopolistički kapital. A upravo takvi i slični monopolistički centri svetske ekonomske moći su među najznačajnijim i najsnažnijim protagonistima borbe za ekonomsku i političku hegemoniju nad narodima, za monopolističko-kapitalistički karakter odnosâ u svetskom sistemu i svetskom procesu integrisanja rada i proizvodnih snaga, a samim tim i političke borbe za hegemoniju nad narodima, za njihovo potčinjavanje, za mešanje u njihove unutrašnje stvari, itd.

Progresivne snage čovečanstva moraju se boriti za to da se narodi i radni ljudi demokratski i ravnopravno udružuju, preuzimajući na sebe čvrste uzajamne odgovornosti radi obezbeđivanja zajedničkih interesa, kao i radi svesnog zajedničkog uticaja na razvoj proizvodnih snaga u svetu i na međunarodne odnose, to jest da se taj proces integrisanja odvija tokom obrnutim od onog koji nameće logika transnacionalnih kompanija i drugih oblika monopola. A upravo politika nesvrstavanja je jedan od najznačajnijih izraza te druge, progresivne, demokratske i humanističke alternative,

Naravno, time ne pretpostavljamo — a bilo bi potpuno iluzorno pretpostavljati — da se centralizovani međunarodni kapital može besplatno stihijski da distribuira među nacionalne privrede, sem u slučaju izričite pomoći najnerazvijenijim zemljama. Ovde je reč o neminovnom jačanju otpora ulaganju kapitala pod takvim eksploatorskim uslovima koji omogućuju da se preko profita izvlači najveći deo nacionalnog viška rada iz zemlje koja je prinuđena da se oslanja na inostrani ili transnacionalni kapital. Ali, reč je i o istorijskoj neophodnosti, koju nameću uslovi o kojima je ranije govoreno, da se izgrađuje takav demokratski mehanizam međunarodnih ekonomskih odnosa u kojem će sami narodi, racionalno, sporazumevanjem i ravnopravnom saradnjom, regulisati te odnose na osnovu uvažavanja interesa svih, a ne na osnovu snage i hegemonije jačeg,

S pravom se često ističe da su transnacionalne kompanije i slične formacije — sa ekonomskog i političkog gledišta — najveća opasnost baš za nedovoljno razvijene zemlje u svetu. Međutim, ne radi se samo o njima. Transnacionalne kompanije počinju da dovode u ekonomsku i političku zavisnost čak i razvijene zemlje, na primer, pojedine razvijene zemlje zapadne Evrope. Iako je pravo stanje stvari u pogledu položaja pojedinih zapadnoevropskih zemalja u sistemu svetske ekonomike i politike zamagljeno sadašnjom blokovskom podelom sveta, više se ne mogu skrivati činjenice koje govore o rastućoj ekonomskoj i političkoj zavisnosti mnogih evropskih zemalja od onih snaga koje dominiraju u savremenim transnacionalnim kompanijama i sličnim formacijama. Dakako, radnička klasa će morati da plati najveći račun te zavisnosti. Ali ne samo ona. Pogođeni su i drugi slojevi nacije, pre svega inteligencija, pa i veliki delovi buržoazije.

Međutim, time snage tog transnacionalnog ili nadnacionalnog monopolističkog kapitala i tehnokratskog monopola istovremeno jačaju i snage otpora protiv takve reakcionarne alternative integraciji savremenog čovečanstva. Više nego ikada u istoriji, klasni i nacionalni interes radnika najneposrednije se povezuju. A sve to počinje u sve većoj meri da menja međunarodni položaj nacije, pa i njenu društveno-istorijsku ulogu. Zapravo, uporedo nastaju dva uzajamno zavisna procesa. S jedne strane, odvija se proces emancipacije narodâ i borbe za njihovu političku i ekonomsku nezavisnost u odnosu na jučerašnje i današnje centre svetske ekonomske i političke moći, a samim tim i za demokratsku decentralizaciju radi stvaranja uslova za stvaralačku slobodu naroda i čoveka. S druge strane, odvija se proces integrisanja i demokratske centralizacije u pogledu kompleksa zajedničkih interesa, to jest proces povezivanja, zbližavanja,

ujedinjavanja i sve veće međusobne zavisnosti narodâ u svetskim razmerama. Oba ta procesa su, u stvari, samo dve nerazdvojne strane istog društvenog-istorijskog kretanja, ali su i izvor niza protivrečnosti i sukobâ interesa, čiji izraz je, između ostalog, i pojava politike nesvrstavanja.

Prema tome, kada se govori o uzrocima i posledicama drugog svetskog rata i izvorima pokreta i politike nesvrstavanja, moraju se imati u vidu i promene koje su nastale u karakteru savremene nacije i u međusobnim odnosima nacija. Te promene su tako duboke da možemo govoriti o pojavi kvalitativno novog procesa integrisanja čovečanstva, koja sama po sebi nameće potrebu dubokih promena u svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa. Čovečanstvo prestaje da bude zbir više ili manje zatvorenih regionalnih ili nacionalnih društvenih struktura, međusobno ekonomski povezanih samo prometom robe i kapitala, što je bila karakteristika epohe kapitalističkog društva pre prvog svetskog rata, a u najvećoj meri i između dva rata. Svet danas sve više postaje globalno društvo koje više nego ikada ranije u istoriji integrišu mnogobrojne duboke uzajamne zavisnosti i sve širi kompleksi takozvanih zajedničkih interesa koji se moraju i mogu rešavati samo kao zajednički problemi svetskog društva.

Nacija u savremenom smislu te reči i nacionalno društvo formirali su se u vreme ranog i zrelog kapitalizma pod uslovima koje su nametale potrebe i mogućnosti razvoja proizvodnih snaga tog vremena, domet industrijske revolucije tog društva i karakter društvene i međunarodne podele rada — razume se, na osnovi celog niza etničkih, kulturnih, političkih, ekonomskih i drugih pretpostavki. Formiranje takve nacije predstavljalo je značajan korak dalje u integrisanju ljudske svesti, nacionalnog društva i čovečanstva. Pogotovo se to može reći ako se stepen integrisanosti nacionalnog društva, njegovog ekonomskog, socijalnog i drugog materijalnog razvoja, društvene podele rada i društvene međuzavisnosti, kao i stepen ljudske, društvene, političke i kulturne svesti, uporedi sa partikularizmom prethodnog, feudalnog društva. Pa ipak, klasično nacionalno društvo je još uvek pretežno zatvoreno društvo, jer ga takvim čini relativna ograničenost društvene i međunarodne podele rada i međunarodne ekonomske razmene, kao i drugi limitirajući faktori u oblasti materijalnog razvoja i u oblasti društvene svesti i kulture.

Pre drugog svetskog rata, a pogotovo posle njega ti uslovi su se naglo počeli menjati u smislu veoma brzo rastuće međuzavisnosti narodâ i kvalitativno povećanog značaja međunarodne podele rada i međunarodne razmene rada. Samim tim istorija je nametnula čo-

većanstvu novi proces postepenog otvaranja nacionalnog društva, sve šireg međunarodnog povezivanja, udruživanja i organizovanja, kao i rastućeg integrisanja društvene svesti čovečanstva. Ona je nametnula svest o sve većoj međuzavisnosti narodâ, o potrebi šireg međunarodnog udruživanja rada i sredstava za proizvodnju itd., a samim tim i o neophodnosti miroljubive koegzistencije narodâ i svestrane i aktivne saradnje među njima radi stvaranja uslova za međunarodno rešavanje niza novih problema i zadataka koji su stavljeni na dnevni red takvog svetskog društva uzajamno sve zavisnijih naroda. I, najzad, ona je nametnula i svest o rastućoj međusobnoj i međunarodnoj zavisnosti interesa pojedinih društvenih snaga koje već imaju uticaj ili se bore za uticaj u procesu rešavanja problemâ i istorijskih zadataka tog svetskog društva.

Takav razvoj su opredeljivali i uslovljavali, s jedne strane, objektivni faktori istorijskog razvoja o kojima sam već govorio, to jest: nezapamćen razvoj proizvodnih snaga; nova naučno-tehnološka revolucija; proces sve obimnije međunacionalne koncentracije i centralizacije kapitala; neminovnost integracije proizvodnih snaga preko nacionalnih granica; rastuća tehnološka međuzavisnost narodâ zbog sve većeg uticaja svih tih faktora na razvoj nacionalnih privreda itd. Te nove trendove u integrisanju čovečanstva pospešuju, s druge strane, i oni društveni, ekonomski i politički faktori koji stvaraju neophodne društveno-ekonomske i međunarodno-političke uslove za ostvarivanje takvog razvoja, kao što su: slom kolonijalnog sistema, koji je nametnuo i potrebu uspostavljanja novih oblika ekonomskih i političkih odnosa među narodima; neophodnost traženja istorijskog izlaza iz suprotnosti koje proizlaze iz dubokog jaza između razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja; rastući uticaj socijalističkog društvenog sistema različitog stepena razvijenosti, oblika i »modela«, kao i njegove ekonomike na svetski sistem ekonomskih i političkih odnosa među narodima; strukturne promene u ekonomici visoko razvijenog kapitalizma koje su dovele do ogromne snage nadnacionalno koncentrisanog i organizovanog kapitala, ali i do nezadrživog jačanja društvene uloge radničke klase; niz faktora iz oblasti kulture, ideologije i društvene svesti uopšte itd.

Sve to neprekidno uslovljava, podstiče i ubrzava otvaranje nacionalnih društava prema drugim narodima, zbližavanje narodâ i njihovo udruživanje u sve brojnijim i širim područjima društvenog života i jača svest o njihovoj uzajamnoj zavisnosti i zajedničkoj odgovornosti. U poređenju sa stepenom integrisanosti koji je uspostavilo klasično nacionalno društvo u oblasti rada, ljudske svesti, društva i čovečanstva uopšte, savremeno svetsko društvo čini, dakle,

kvalitativno nove korake. Epoha zatvorenih nacionalnih društava već postaje prošlost, čime, dakako, ne tvrdim da ona nije još uvek i snažno prisutna u raznim vidovima savremenog društvenog i međunarodnog života. Posmatrano dugoročno, proces integrisanja svetskog društva je univerzalan i odgovara istorijskim potrebama i interesima svih naroda: malih i velikih, sa ovakvim ili onakvim društvenim sistemom, razvijenih i onih u razvoju, blokovski organizovanih i nesvrstanih.

U takvom preobražaju svetskog sistema ekonomskih i političkih odnosa među narodima, u traženju izlaza iz uzajamno suprotnih interesa i u traženju rešenja za problematiku koju taj proces nameće, u savremenim međunarodnim odnosima se ocrtavaju dve osnovne i često uzajamno protivrečne tendencije. Iz njihove protivrečnosti rađa se niz više ili manje dubokih suprotnosti i konflikata interesa koji potresaju savremeni svet. Reč je o istorijskoj alternativi čiji je konačan progresivni rezultat jasan, ali koja danas još uvek nameće sledeće goruće pitanje čovečanstvu: da li će se taj proces odvijati pod dominantnim uticajem politike imperijalizma i hegemonizma, interesa monopolističkog kapitala i centara ekonomske i političke snage i hegemonije nad narodima uopšte ili će ga ostvarivati slobodni i ravnopravni narodi i radni ljudi u okviru demokratskog svetskog sistema međusobne saradnje i uzajamne odgovornosti.

Razlika u karakteru tih dveju tendencija i protivrečnost među njima proizlaze iz razlika u društvenim, klasnim, ekonomskim i političkim sistemima i odnosima različitih zemalja, kao i iz razlika u njihovom međunarodnom položaju. Zato konačan izlaz iz protivrečnosti tih dveju tendencija može da nađe samo istorija celokupnog društvenog razvitka čovečanstva. Dakako, prvenstveno borбом radničke klase i drugih progresivnih snaga unutar svakog nacionalnog društva za takve strukturne promene društvenih, proizvodnih i političkih odnosa koje će u okviru tih društava ukidati izvore odnosa koji proizvode klasnu i nacionalnu eksploataciju i tendencije ekonomskog i političkog hegemonizma. Ali, ne manji značaj ima i današnja borba narodâ, a posebno nesvrstanih zemalja za takve promene u sistemu ekonomskih i političkih odnosa savremenog sveta koje će doprinositi daljem jačanju ekonomske i političke nezavisnosti i ravnopravnosti narodâ u međunarodnim odnosima i stvarati uslove za suštinske društveno-istorijske promene u svetskom sistemu odnosâ među narodima.

Proces integrisanja čovečanstva sada nije sputavan i deformisan toliko samim nacionalnim karakterom društva, pa čak ni nacionalizmom. Naravno, nacionalistička svest još uvek igra značajnu

međunarodnu i društvenu ulogu, i to pozitivnu — tamo gde se narodi bore za slobodu i ravnopravnost, a negativnu — tamo gde se vodeće strukture društva bore za sticanje ili održavanje ekonomskih i političkih prednosti koje im daje monopolistička pozicija stečena na osnovu ekonomske i političke snage. To, u krajnjoj liniji, znači da savremeni nacionalizam može biti i ideologija progresivne borbe za slobodu i nezavisnost naroda, ali i pokriće nastojanju da se nametne narodima ekonomska i politička potčinjenost i zavisnost. Ta okolnost dodatno potvrđuje da glavni problem nije u samom nacionalnom karakteru savremenog društva, već u društvenoj, klasnoj, ekonomskoj i političkoj strukturi i interesima datog nacionalnog društva koji određuju i politiku vladajućih snaga tog društva, pa i karakter nacionalizma.

Istorijski zadatak progresivnih društvenih snaga nije i ne može biti u nekakvom apriornom suprotstavljanju takozvanim transnacionalnim ili regionalnim i drugim sličnim integracijama, već u tome kako menjati i ukidati one proizvodne i društveno-ekonomske odnose u njima koji ih čine instrumentom eksploatacije, neravnopravnosti i jednostrane zavisnosti i kako ih učiniti instrumentom demokratske saradnje svih naroda. Proces integrisanja čovečanstva, zbližavanja i udruživanja narodâ mogu da nose samo slobodni i ravnopravni narodi u sopstvenom i zajedničkom interesu. U tome i jeste najdublji smisao zahteva nesvrstanih zemalja za uspostavljanje novog sistema ekonomskih i političkih odnosa u svetu. I upravo kao nosilac te borbe, pokret nesvrstanih zemalja vrši izvanredno značajnu istorijsku ulogu. Prema tome, i izmenjen položaj nacije i savremeni procesi integrisanja čovečanstva su jedan od objektivnih i dugoročnih izvora pokreta nesvrstavanja.

EKONOMSKI RAZVOJ I DRUŠTVENA STRUKTURA U NESVRSTANIM ZEMLJAMA

U prethodnom izlaganju govorili smo pre svega o onim izvorima pokreta nesvrstavanja kojima je poreklo u protivrečnostima i suprotnostima postojećeg svetskog sistema ekonomskih i političkih odnosa među narodima. Međutim, takvu politiku nesvrstanim zemljama u velikoj meri nameće i sama njihova unutrašnja ekonomska i društvena struktura. Doduše, ove zemlje nalaze se na veoma različitom stepenu razvoja društvenih odnosa — od pretkapitalističkih i kapitalističkih pa do prelaznih i socijalističkih, a međusobno se veoma razlikuju i po stepenu svoje ekonomske razvijenosti. Ogromnu većinu pokreta nesvrstavanja čine ekonomski nedovoljno razvi-

jene ili srednje razvijene zemlje, koje se bore sa izvanredno teškim ekonomskim, socijalnim i političkim problemima u nastojanju da prevladaju negativne posledice jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja i da uhvate korak sa istorijom. Međutim, uprkos svih tih razlika, za veliku većinu zemalja koje čine pokret nesvrstavanja karakteristična je jedna osnovna zajednička društveno-istorijska tendencija, koja se izražava negde više, a negde manje, u ovim ili u onim oblicima. Reč je o sledećem.

Velikoj većini ovih zemalja klasični kapitalistički put unutrašnjeg društvenog razvoja ne može više obezbediti brz ekonomski razvoj. Nacionalnog privatnog kapitala negde praktično nema ili je tako neznatan i slab da ne otvara nikakvu realnu perspektivu bržeg ekonomskog razvoja. Ako bismo teorijski i pretpostavili mogućnost »čekanja« da ojača taj privatni nacionalni kapital i da se oseti njegova uloga u razvoju, takav razvoj bi bio strahovito spor jer bi, u stvari, morao ponoviti istoriju evropskog kapitalizma XIX veka. Takvim ekonomskim i društvenim razvojem te zemlje bi same sebe osudile na sve veće zaostajanje iza razvijenih zemalja. Međutim, takva teorijska mogućnost praktično i ne postoji jer se istorija ni u tom pogledu ne ponavlja, a pogotovo se ne ponavlja kada je u pitanju razvoj društvenog sistema. Svet danas živi u uslovima visoko razvijenih proizvodnih snaga i takve tehnologije koja zahteva veliku koncentraciju sredstava za proizvodnju, odnosno kapitala, i toj neizbežnoj dijalektici istorije moraju svoj razvoj prilagoditi svi narodi koji ne žele da ostanu na repu istorije.

Međutim, s druge strane, ako bi te zemlje prepuštale svoj ekonomski razvoj isključivo angažovanju inostranog kapitala pod uslovima koje sada nameću transnacionalne i druge slične kompanije, one bi se izložile eksploataciji i postajale bi privesak privrede i kapitala razvijenijih zemalja. Tako bi gubile ne samo velik deo svog viška rada, već i mogućnost i pravo raspolaganja sopstvenim prirodnim bogatstvima, pa i svojim suverenitetom. A, sem toga, i takav put, u konačnom rezultatu, vodi sve većem zaostajanju iza razvijenih zemalja, jer prelivanje viška rada, i pored mogućeg apsolutnog privrednog napretka, neminovno vodi relativnom produbljavanju jaza između razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja.

Iz takve, istorijom objektivno nametnute ekonomske i društvene protivrečnosti većina tih zemalja, da bi stvorile unutrašnje uslove za brz ekonomski i društveni razvoj, traže izlaz u tome što se više ili manje orijentišu na jačanje uloge države i državno-svojin-skog, odnosno društvenog kapitala, što domaćem privatnom kapitalu dodeljuju više ili manje sekundarnu ulogu i što u većoj ili ma-

njoj meri podvrgavaju kontroli uvoz i način angažovanja inostranog privatnog i drugog kapitala. Takva orijentacija je potvrda objektivne činjenice da u većini tih zemalja klasični kapitalistički sistem i unutrašnji, domaći privatni kapital više nisu u stanju da obezbede neophodan minimalni ekonomski razvoj tih zemalja.

Među savremenim marksistima ima skeptika koji smatraju da tu ne može biti govora o socijalizmu, pa neretko za te procese upotrebljavaju pojam »nekapitalistički« put društvenog razvoja. Veoma sumnjam da istorija dozvoljava ili da je ikada dozvolila nekakav »ne put« u razvoju društva. Jer takav »ne put« vodio bi društvo u ćorsokak i krizu, a to bi sigurno nametnulo jedan realan put, progresivan ili reakcionaran. Međutim, ovde nije reč o takvom ćorsokaku, nego o jasno izraženoj orijentaciji na socijalističko društvo, s tim što se njene prve realizacije ostvaruju pretežno u obliku državno-svojinskih odnosa, ali takvih odnosa koji zaista mogu da budu ili jesu prvi koraci socijalizma. Na kraju krajeva, kroz takav stadijum su u većoj ili manjoj meri prošle sve evropske socijalističke zemlje, uključujući i Jugoslaviju, a i danas bismo teško mogli da tvrdimo da su u ekonomici tih zemalja, pa i u Jugoslaviji, prevaziđeni svi ostaci takvih odnosa. A, sem toga, niz nesvrstanih zemalja je otišao dalje od tih prvih koraka.

Prema tome, nema razloga za skepticizam u pogledu realnosti socijalističke orijentacije mnogih nesvrstanih zemalja. Tačno je da su ti procesi nestabilni i izloženi mnogim kolebanjima i da postoji mogućnost društvenih i političkih kriza pod uticajem unutrašnjih i spoljnih reakcionarnih snaga. Kakav će biti rezultat tih kriza u pojedinim zemljama, to zavisi prvenstveno od unutrašnjeg odnosa moći društvenih snaga, od moći i subjektivne sposobnosti progresivnih društvenih snaga, a, pre svega, od mlade radničke klase, kao i od uticaja svetskih političkih faktora, uključujući i uticaj samog pokreta nesvrstanih zemalja. U svakom slučaju, realno je pretpostaviti da će se taj proces odvijati sa kolebanjima i krizama, a ne u jednom pravolinijskom usponu.

No, bez obzira na sve to, taj proces rađa dve značajne posledice. Pre svega, on je faktor jačanja i ubrzavanja ekonomskog razvoja, a samim tim i jačanja nezavisnosti nesvrstanih zemalja, podrazumevajući i nezavisnost u pogledu razvoja strukture unutrašnjih društvenih odnosa. Boreći se za sopstveni put unutrašnjeg društvenog progressa i socijalizma, ove zemlje se istovremeno suprotstavljaju i svim onim odnosima i tendencijama u svetskom sistemu ekonomskih i političkih odnosa među narodima koji ih potčinjavaju

raznim oblicima zavisnosti, a samim tim i nametanju spolja bilo kog društvenog ili političkog sistema. Takva orijentacija nesvrstanih zemalja pojačana je time što pokretu nesvrstavanja pripadaju ili ga podržavaju i zemlje koje su već učinile značajne istorijske korake u razvoju socijalističkih društvenih odnosa i što se i unutar svetske socijalističke prakse odvija borba za ravnopravnost naroda. A, drugo, taj proces ukida ili bar suštinski ublažava ideološke i političke suprotnosti između nesvrstanih zemalja na bazi razlika u društvenim i političkim sistemima, što jača njihovo jedinstvo u borbi za njihove bitne zajedničke interese u sistemu međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, a, sem toga, sve ih čini ideološki i politički nezavisnijim u oceni konkretne društveno-istorijske uloge blokovskog sistema i konkretnih postupaka blokova i pojedinih blokovskih zemalja u međunarodnim zbivanjima.

Zbog toga možemo reći da su i te društveno-istorijske tendencije koje ekonomska nerazvijenost neminovno nameće narodima takvozvanog »trećeg sveta« i uloga socijalizma kao rastućeg svet-skog procesa takođe jedan od izvora pokreta i politike nesvrstavanja.

DRUŠTVENO-ISTORIJSKA ULOGA I ZNAČAJ AKCIJE NESVRSTAVANJA

Za današnji razvoj pokreta nesvrstavanja karakteristično je osetno povećanje broja zemalja koje mu u većoj ili manjoj meri pripadaju i širenje prostora njegovog delovanja, kao i posebno pojačan interes i nekih zemalja članica vojno-političkih grupacija za pokret, odnosno za suštinu politike nesvrstavanja i borbu za novе odnose među državama i narodima. Zato se s pravom može reći da u pokretu nesvrstavanja ne učestvuju samo njegovi »zvanični« članovi, već i sve one zemlje i društvene snage koje na ovaj ili onaj način izražavaju interese identične ili bliske sa tim pokretom.

Takav logičan izraz onoga što je zajedničko u stremljenjima naroda, koji neprekidno proširuje i jača pokret nesvrstanih, nailazi na otpor ne samo određenih snaga unutar blokova, nego, iako iz specifičnih razloga, i u nesvrstanim zemljama. Pri tome se u ovom drugom slučaju izražava strah od razvodnjavanja pokreta nesvrstavanja, od pokušaja njegovog miniranja iznutra itd. Međutim, nezavisno od toga da li će »zvanično« članstvo u pokretu nesvrstavanja biti šire ili uže, to niukoliko ne menja objektivnu sadržinu i ulogu pokreta nesvrstavanja niti može da suzi ili umanja njegov uticaj na druge narode.

Nezavisno od činjenice da u pokretu nesvrstavanja postoje u pojedinostima i razlike u shvatanjima i nezavisno od toga što nesvrstane zemlje žive u različitim društvenim strukturama i sistemima, one svojim zajedničkim interesima, a pre svega borbom za svoju političku ravnopravnost u međunarodnim odnosima, za nezavisnu egzistenciju, za ekonomski, socijalni, kulturni, tehnološki i drugi progres — u svoj širini društveno-istorijskih procesa koji ga otelotvoruju — predstavljaju veliku i jedinstvenu snagu koja se suprotstavlja nametanju ekonomskog i političkog monopola i drugih oblika hegemonije. Iako je to suprotstavljanje ponekad radikalno, a ponekad praćeno kolebanjima, kompromisima i prolaznim porazima, ono u celini nosi u sebi dugoročnu doslednost i snagu koja karakteriše sve istorijski neminovne procese. To se suprotstavljanje ne izražava samo u kritici postojećeg stanja, već i u postepenom izgrađivanju celovitog programa zahtevâ i ciljeva koji odgovara ne samo interesima tih zemalja već i interesima opšteg društvenog napretka celog čovečanstva.

Politika i pokret nesvrstavanja danas su već nesumnjivo afirmisali principe suverene jednakosti i teritorijalnog integriteta, neuključivanja u vojno-političke grupacije, izbegavanja pretnje silom i korišćenja sile u međunarodnim odnosima, konstruktivnog dogovaranja i miroljubivog rešavanja sporova u skladu sa ciljevima i principima Povelje Ujedinjenih nacija. U cilju uspostavljanja istinske nezavisnosti svih naroda i zemalja, pokret nesvrstavanja bori se za ukidanje inostranih monopola i preuzimanje nacionalnih bogatstava i njihovo korišćenje za dobro naroda; za to da narodi očuvaju svoju vlastitu ličnost, da povrate i obogate svoju kulturnu baštinu, da u svim oblastima unaprede svoju autentičnost i da stvarno vrše nacionalni suverenitet protiv svakog oblika strane dominacije.

Prioritetni pravci delovanja pokreta nesvrstavanja — zajedno sa svim miroljubivim, slobodoljubivim i progresivnim snagama — koji čine osnovu strategije pokreta nesvrstavanja, dogovorene na poslednjim konferencijama nesvrstanih zemalja, jesu: jačanje koordinacije i zajedničke akcije nesvrstanih zemalja u cilju obezbeđivanja međunarodnog mira i sigurnosti, otklanjanja uzroka međunarodne zategnutosti, likvidiranja vojnih baza, stvaranja zona mira, podsticanja opšteg i potpunog razoružanja i jačanja funkcionalne uloge Ujedinjenih nacija; koordiniranje kolektivne akcije i suprotstavljanje pretnji silom, intervenciji, agresiji, okupaciji, kao i merama političkog i ekonomskog pritiska kojima se pokušava ugroziti suverenitet, teritorijalni integritet, nezavisnost i bezbednost nesvrstanih zemalja; intenzivno razvijanje ekonomske, finansijske, na-

učne, tehnološke i kulturne kooperacije među nesvrstanim zemljama i zemljama u razvoju uopšte kroz specifične mehanizme, naročito o pitanjima sirovina, ishrane, transnacionalnih kompanija, investiranja inostranog kapitala itd., da bi se time stvarale i osnove za takve odnose i sa drugim zemljama.

Pokret nesvrstavanja zalaže se: za jačanje koordinacije nesvrstanih zemalja i u cilju uklanjanja žarišta zategnutosti u međunarodnim odnosima i okončanja hladnog rata; za obezbeđenje prava učešća svih zemalja na ravnopravnim osnovama u međunarodnim poslovima; za proširenje detanta — iniciranog od velikih sila — na ceo svet i u sve odnose među narodima; za jačanje solidarnosti nesvrstanih zemalja i preduzimanje mera protiv svih snaga koje ugrožavaju i krše slobodu, nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet bilo koje zemlje; za solidarnost nesvrstanih zemalja u UN s obzirom na to da ona doprinosi promeni odnosa snaga u UN; za prilagođavanje strukture UN i reviziju Povelje Ujedinjenih nacija u cilju veće zastupljenosti nesvrstanih zemalja u međunarodnim organizacijama i, naročito, u glavnim organima UN.

U svojoj politici nesvrstane zemlje zalažu se za očuvanje i dalje jačanje sadašnjeg istorijskog trenda nacionalnog, političkog i ekonomskog oslobođenja narodâ i zemalja Azije, Afrike, Latinske Amerike i drugih regiona, smatrajući neprikosnovenim princip prema kojem svaka zemlja ima pravo na samoopredeljenje i usvajanje takvog privrednog i društvenog sistema koji smatra najpovoljnijim za svoj razvoj. Svaki pritisak i agresija ma na koju nesvrstanu zemlju smatra se za pretnju principima aktivne i miroljubive koegzistencije.

S obzirom na to da je borba za uspostavljanje novog sistema međunarodnih ekonomskih odnosa kompleksna, teška i duga, nesvrstane zemlje usklađuju napore u mobilizaciji svojih snaga, konsolidaciji kohezije i jedinstva, saradnji i kooperaciji u ekonomskoj i socijalnoj oblasti. One smatraju da je likvidiranje kolonijalizma, diskriminacije i aparthejda, neokolonijalizma, kao i svih oblika ekonomske i političke dominacije preduslov njihovog bržeg društvenog i ekonomskog razvoja.

U izgradnji novog sistema međunarodnih ekonomskih odnosa nesvrstane zemlje se zalažu za princip suvereniteta nad prirodnim bogatstvima i za zajedničku strategiju uzajamne pomoći. U tom pogledu one se bore za revalorizovanje sirovina i izmenu nepovoljnih odnosa u razmeni i za istovetno tretiranje inostranih privatnih investicija. S druge strane, nesvrstane zemlje nastoje da intenziviraju

međusobnu ekonomsku, finansijsku, trgovinsku, naučnu, tehnološku i kulturnu saradnju.

Saradnja među zemljama u razvoju usmerena je na jačanje ekonomskih, trgovinskih, finansijskih i drugih odnosa među njima da bi se postigao pravedan internacionalni trgovinski i monetarni sistem, ubrzala njihova industrijalizacija, ostvarila nezavisnost u ishrani i tehnologiji.

U tom cilju je, pre svega, neophodno izmeniti odnose u razmeni u korist zemalja u razvoju. To se naročito odnosi na relativne odnose cena primarnih i industrijskih proizvoda, kao i na mogućnosti realizacije proizvoda iz zemalja u razvoju na svetskim tržištima. Takođe su neophodne promene i uspostavljanje novih odnosa na međunarodnom finansijskom i monetarnom tržištu. Međunarodni finansijski i monetarni sistem treba staviti u službu razvoja svih zemalja i narodâ sveta na osnovama jednakosti i ravnopravnosti. U protivnom će i onako težak finansijski položaj zemalja u razvoju postati nepodnošljiv. Veoma je važno da se izmene pravila dosadašnjeg funkcionisanja međunarodnih finansijskih institucija i da zemlje u razvoju učestvuju ravnopravno u donošenju njihovih odluka.

Najzad, među akcijama za unapređivanje privrede zemalja u razvoju naročito je značajno stvaranje što povoljnijih uslova za sve šire, potpunije i adekvatnije povezivanje privreda razvijenih zemalja sa privredama zemalja u razvoju. Pretpostavka za to je, pre svega, takva saradnja koja će ravnopravno voditi računa o interesima i jednih i drugih, a i razvijanje takvih oblika — počev od davanja kredita sa dugim rokovima i niskim kamatama do raznih oblika zajedničkih ulaganja, kooperacije itd. — koji će tu saradnju stalno obogaćivati i proširivati u svim pravcima i na sva područja gde se može doprineti što bržem i svestranijem razvoju proizvodnih snaga, transferu tehnologije, porastu nacionalnog dohotka i poboljšanju životnog standarda. U tom smislu pokret nesvrstanih zemalja vrši pozitivan uticaj ne samo na razvoj međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, već i na unutrašnji odnos moći društvenih snaga u svetu. Borba za takav program postaje faktor stvarnog menjanja odnosa moći društvenih snaga koje dejstvuju u sistemu ekonomskih i političkih odnosa savremenog sveta.

Politička i ekonomska akcija nesvrstanih zemalja neprekidno sužava prostor i uslove za imperijalističku politiku i ekonomsku eksploataciju narodâ, kao i mogućnost nametanja ekonomske i političke hegemonije nad delovima sveta. Borbom za svoju političku i ekonomsku nezavisnost nesvrstane zemlje sužavaju i prostor za konflikte između blokova koje stihijski nameće utakmica za pred-

nosti u odnosu snaga. Dajući podršku narodima u njihovom otporu politici i pritiscima koji nameću vladavinu ekonomski i politički jačeg i većeg nad slabijim i manjim — bilo da je reč o narodima i državama bilo o proizvodnim snagama, tehnologiji i kulturi — akcija nesvrstanih zemalja bitno otežava pretvaranje takozvanog »trećeg sveta« u ekonomski privesak razvijenog dela sveta, u objekt eksploatacije ili borbe za odnos moći između blokova, u objekt i cilj onih najreakcionarnijih snaga u savremenom svetu koje još uvek maštaju o mogućnosti nove podele sveta, pa čak i o hegemoniji nad svetom. Pokret nesvrstanih zemalja objektivno, to jest nezavisno od ideologije i svesti u tom pokretu, jača ona saznanja i one snage u svim zemljama, velikim i malim, blokovskim i vanblokovskim, koje sve više postaju svesne da čovečanstvo ne može izaći iz sadašnjih problema putevima klasičnog imperijalizma, savremenog ekonomskog i političkog hegemonizma, blokovske podele sveta ili nametanjem jednog ili drugog sistema spolja, već samo putevima ravnopravnosti i ravnopravne odgovornosti svih naroda za budućnost čovečanstva uopšte i za budućnost svakog naroda posebno. Takvom svojom svetskom ulogom pokret nesvrstanih zemalja istovremeno snažno utiče i na progresivna društvena kretanja u njima samima, a i u drugim zemljama širom sveta.

Posmatran kroz tu prizmu, pokret nesvrstavanja nije samo oblik međunarodne politike i akcije, već i jedan vid društvenih, klasnih, ekonomskih, političkih i kulturnih prestrojavanja savremenog sveta. Stoga se ovaj pokret ne može svesti na nekakvu političku rezervu socijalizma ili međunarodnog radničkog pokreta, već je jedna od bitnih komponenata društvenog preobražaja čovečanstva naše epohe, a time i daljeg razvoja samog socijalizma.

Ne tako retko čuje se mišljenje da svojom platformom ekonomske i političke akcije i svojim ujedinjavanjem u toj akciji pokret nesvrstavanja postaje svojevrsan »blok« u savremenom svetu. Međutim, on to nije i ne može da bude iz više razloga. Pokret nesvrstavanja ne raspolaže ni političkom, a još manje vojnom snagom kojom bi mogao nametnuti svoje interese drugima. Međunarodni ekonomski i politički položaj i konkretni interesi pojedinih nesvrstanih zemalja su različiti, različiti su njihovi međusobni odnosi i unutrašnji društveni i politički sistemi, odnosi i problemi. I, što je najvažnije, pokret nesvrstanih zemalja, kao vid neblokovskog ujedinjavanja akcije, svojim težnjama i delovanjem izražava upravo skup onih najznačajnijih potreba i problema savremenog čovečanstva i njegovog društvenog progressa koji se ne mogu ostvarivati i rešavati ni unutar pojedine nesvrstane ili druge zemlje niti u okviru pokreta

nesvrstanih zemalja kao nekakve zatvorene formacije, već samo u okviru svetskog sistema aktivne saradnje i uzajamne odgovornosti narodâ na osnovi miroljubive koegzistencije. Reč je o problemima koji proizlaze iz istorijske neophodnosti oslobođenja i ravnopravnosti naroda; opšte neravnomernosti ekonomskog i društvenog razvoja u svetu; odnosa u međunarodnoj razmeni i integraciji rada; odnosa u međunarodnoj koncentraciji i cirkulaciji kapitala; prenosa tehnologije; mnogih drugih ekonomskih, socijalnih i sličnih pitanja; elementarnih interesa njihove bezbednosti, mira, nezavisnog unutrašnjeg razvoja, korišćenja dostignuća svetske nauke i kulture itd. Ni sama ekonomska i politička sloboda tih zemalja — a da se i ne govori o svakodnevnom ekonomskom, socijalnim i drugim problemima razvoja nesvrstanih i drugih zemalja koje se nalaze u sličnom međunarodnom položaju — ne može biti obezbeđena u uslovima stihijskog razvoja u svetskom sistemu međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, kao ni unutar u sebe zatvorenih blokova, uključujući tu i nekakav »blok« nesvrstanih zemalja.

Oni koji ukazuju na »težnju« pretvaranja pokreta nesvrstavanja u svojevrsan »blok« nastoje da sve jasnije izražene zahteve za većom koordinacijom (institucionalizacijom) protumače kao dokaz za svoje tvrdnje. To, naravno, ne može biti tačno jer ti zahtevi izražavaju upravo ono što kažu, a to je u sadašnjoj fazi aktivnosti nesvrstanih zemalja neophodnost veće koordinacije napora i ostvarivanje jedinstva akcije u borbi za nove međunarodne odnose. Nesvrstane zemlje su duboko zainteresovane da se međusobno povezuju i da zajednički razvijaju svestranu ekonomsku i političku akciju da bi se time mogle jače osloniti na sopstvene snage i da bi postale snažniji međunarodni ekonomski i politički faktor. Ali, u krajnjoj liniji, one svoje ekonomske i političke interese mogu ostvarivati i obezbeđivati samo u procesu postepenog, ali svesnog i upornog preobražavanja celokupnog svetskog sistema ekonomskih i političkih odnosa među narodima u smislu priznavanja njihove međuzavisnosti i ravnopravne uzajamne odgovornosti u toj međuzavisnosti.

To je i razlog što se nesvrstane zemlje zauzimaju za jačanje uloge Organizacije ujedinjenih nacija i drugih sličnih organizacija i za njihovo prilagođavanje demokratskoj saradnji među narodima u procesu demokratskog integrisanja čovečanstva, odnosno u rešavanju zajedničkih svetskih problema na tom putu.

Nesvrstane zemlje svojim takozvanim »nacionalizmom«, za koji su često optuživane, ne samo da ne koče procese integrisanja čovečanstva, odnosno detanta, saradnje, zbližavanja i ujedinjavanja naroda, već one svojom politikom i svojom borbom upravo oslobađaju

puteve za takav razvoj. Njemu se, međutim, suprotstavljaju klasni i ekonomski, međunarodni i unutrašnji politički interesi onih svet-skih društvenih i političkih snaga koje su na ovaj ili onaj način, posredno ili neposredno, vezane za održavanje ekonomskih mono-pola i drugih stečenih ekonomskih i političkih prednosti i pozicija u savremenom svetu, a samim tim za održavanje sistema međuna-rodnih odnosa koji je izgradila epoha imperijalizma.

Takav razvoj koči i savremena blokovska podela sveta jer ona vodeće protagoniste, i to nezavisno od njihove volje i subjektivnih namera i težnji, automatski prinuđuje — zbog neprekidne i objek-tivno nametnute utakmice u borbi za održavanje odnosa snaga ili za sticanje prednosti u tom odnosu — da u svojoj globalnoj strate-giji i taktici mnoge narode posmatraju više kao uslov i objekt te utakmice nego kao slobodne i ravnopravne partnere u rešavanju svetskih pitanja i odnosa među narodima.

Na taj način celokupan objektivno uslovljen i neminovan isto-rijski proces integrisanja čovečanstva prati sukob ranije pomenutih dveju protivrečnih tendencija koje iz njega i izviru. A svaka od njih nosi pečat ekonomskih, klasnih, unutrašnjih i međunarodnih političkih interesa društvenih i političkih snaga koje stoje iza tih tendencija. Zato se ni razrešavanje protivrečnosti tih tendencija i suprotnosti koje proizlaze iz njih ne može zamisliti drukčije nego kao istovremen, uporedan i uzajamno isprepleten proces društvene, ekonomske, klasne i političke emancipacije nacionalnih društava koja čine čovečanstvo i kao proces postepenog preobražavanja druš-tveno-ekonomskih i političkih odnosa u svetskoj zajednici narodâ. Reč je, dakle, o rezultatu uticaja, borbi i istorijskom stvaranju ce-log spektra pokretačkih snaga i faktora istorijskog progressa — po-čev od uticaja potreba koje čovečanstvu nameću dalji razvoj proiz-vodnih snaga pa do stvaralačke istorijske akcije i borbe svih fak-tora progressivne i demokratske društvene svesti.

Neki kažu da su ideologija i ciljevi pokreta nesvrstavanja utopija. Pokret nesvrstavanja nije prvi kome se pripisuje tako nešto, jer nove realnosti se po pravilu pojavljuju najpre kao utopija ili se bar u početku tako shvataju. Ali ovde nije reč o utopiji. Već dosa-dašnja akcija nesvrstanih zemalja bitno je uticala na određena po-zitivna kretanja u međunarodnim odnosima, postigavši prve uspehe u pozitivnom menjanju tih odnosa. Pri tome se mora poći od sazna-nja da je sve to, doduše, dugoročan istorijski proces, ali da njega uopšte ne može ni biti ako se ljudi, narodi, radnička klasa, progres-ivne društvene snage uopšte, ne budu borili za takav pravac druš-tvenog razvoja i ako u njemu ne budu znali da sebi i čovečanstvu

postavljaju jasne ciljeve. A težnja čoveka i narodâ da budu slobodna i ravnopravna stvaralačka individualnost je neuništiva. Uprkos svih kolebanja i prolaznih teškoća, te težnje će se uvek ponovo probijati kroz sve pore društva i sistema međunarodnih odnosa. U tome i jeste snaga pokreta nesvrstavanja. On nije subjektivistička konstrukcija i efemerna pojava jednog određenog trenutka međunarodne situacije, već dugoročan društveno-istorijski faktor sa snagom istorijske neminovnosti.

Celokupan posleratni razvoj ekonomskih i političkih odnosa u svetu i realna uloga koju je politika nesvrstavanja u tome imala nesumnjivo pokazuju da je ona dugoročna perspektiva čovečanstva. Uprkos svih kriza kroz koje je pokret nesvrstavanja do sada prolazio, on nije izgubio niti iz objektivnih razloga o kojima je bilo reči može izgubiti značaj za progresivno čovečanstvo sve dok u svetu postoje uslovi, snage i procesi koji narode dovode u položaj ekonomske i političke zavisnosti i neravnopravnosti ili koji su usmereni na ograničavanje slobode i ravnopravnosti naroda, to jest na dominaciju i hegemoniju svetskih centara ekonomske i političke snage bilo koje vrste.